

Kotitalous- ja käsityötieteiden laitoksen työpapereita 2

Näkökulmia käsityön ja käsityön opetuksen tutkimukseen

Pirkko Anttila 80 vuotta

Syntymäpäiväseminaari 18.5.2009

Puheenvuorojen tiivistelmät

Toimittajat

Ritva Koskennurmi-Sivonen

Anna-Mari Raunio

Marketta Luutonen

2009

Helsingin yliopisto
Käyttätymistieteellinen tiedekunta
Kotitalous- ja käsityötieteiden laitos

© Kirjoittajat

ISBN 978-952-10-5598-0 PDF
ISSN 1795-1046

PDF Helsingin yliopiston keskustakampuksen avoimessa julkaisuarkistossa
www.helsinki.fi/carhu

Sisältö

Kirjoittajat, puheenvuorojen esittäjät	5
Käsityö opetuksessa ja oppimisessa	
Käsityöopetuksen tarkoitusta etsimässä Leena K. Kaukinen	7
Käsityöopetuksen tulevaisuutta etsimässä Oppimisympäristöjen ja teknologian haasteet ja mahdollisuudet Pirita Seitamaa-Hakkarainen	10
Käsityön kontekstista käsityöopetuksen kontekstualisointiin Sinikka Pöllänen	13
<i>Nii just silleen, että älyy sen koko jutun, eikä vaan sitä, mitä näkee</i> Käsityötä kokonaisvaltaisesti ja ongelmakeskeisesti Riikka Räisänen	16
Yhdessä – yksin vai erikseen? Jaana Lepistö	18
Käsityön taitopedagogiikka – mitä se on? Erja Syrjäläinen	21
Käsityö ytimessä, rajoilla ja rajojen yli	
Ytimessä Seija Kojonkoski-Rännäli	23
Rajaton ja rajallinen käsityö Anna-Mari Raunio	25
Käsityö konteksteina: Kulttuurintutkimuksen näkökulma Miia Collanus	27
Yhteisöllinen käsityön tekeminen Vartiainen Leena	30
Käsityö tekstiilitaiteessa	
Käsityö varhaisten tekstiilitaiteilijoiden vallan välineenä Leena Svinhufvud	32
Tekstiilitaiteilija Marjatta Metsovaara Heidi Pietarinen	34

Käsityö vaatteissa ja ammateissa

Ruumiinkuva, muoti ja kaava

Kirsti Salo-Mattila 36

**Materiaali ja taito ilmaisun ja laadun perustana
Ajatuksia käsityöstä Ulla Berghin neulevaatteiden äärellä**

Ritva Koskennurmi-Sivonen 39

Ammattiompelun ja artefaktien tutkimisesta

Minna Kaipainen 43

Käsin tehtyä ainutlaatuisuutta

Marketta Luutonen 45

Käsityö muutoksessa

Kädentaidot avaimia tulevaisuuteen

Skenaarioita käsityöyrityksen liiketoimintamalleista tulevaisuudessa

Kristiina Soini-Salomaa 47

Taito kohdata uusia asioita

Mervi Friman 50

Käsityö emeritan ajatuksissa 1989 ja 2009

Mitä käsityön tieteenala tutkii?

Mistä lähdettiin – mitä odotettiin – mitä on saatu aikaan?

Pirkko Anttila 52

Kirjoittajat, puheenvuorojen esittäjät

Leena K. Kaukinen

FT, AO, käsityötieteen professori, Helsingin yliopisto

Pirita Seitamaa-Hakkarainen

KT, kasvatustieteen professori (erityisesti tekstiilityön didaktiikka),
Helsingin yliopisto

Sinikka Pöllänen

KT, KtyO, käsityötieteen professori, Joensuun yliopisto, Savonlinna

Riikka Räisänen

FT, LuK, AO, käsityötieteen yliopistonlehtori, Helsingin yliopisto

Jaana Lepistö

KT, käsityön didaktiikan lehtori, Turun yliopisto, Rauma

Erja Syrjäläinen

KT, tutkija, Helsingin yliopisto

Seija Kojonkoski-Rännäli

KT, dosentti, vapaa tutkija, Rauma

Anna-Mari Raunio

KM, käsityötieteen jatko-opiskelija, Helsingin yliopisto

Miia Collanus

KM, AO, käsityötieteen assistentti, Helsingin yliopisto

Leena Vartiainen

KL, tutkija, Joensuun yliopisto

Leena Svinhufvud

FT, museolehtori, Designmuseo

Heidi Pietarinen

TaM, Tekstiilialan lehtori, Lapin yliopisto

Kirsti Salo-Mattila

FT, KtyO, dosentti, tekstiilikäsityön lehtori, Helsingin yliopisto

Ritva Koskennurmi-Sivonen

FT, KtyO, dosentti, käsityötieteen yliopistonlehtori, Helsingin yliopisto

Minna Kaipainen

KT, KteO, käsityötieteen lehtori, Joensuun yliopisto, Savonlinna

Marketta Luutonen

FT, VTL, dosentti, toiminnanjohtaja, Käsi- ja taideteollisuusliitto Taito, Helsinki

Kristiina Soini-Salomaa

KM, käsityötieteen jatko-opiskelija, Helsingin yliopisto
Palvelujohtaja, Käsi- ja taideteollisuusliitto Taito ry

Mervi Friman

KT, kehittämisspäällikkö HAMK,
Projektipäällikkö, Ammattikorkeakoulutuksen kehittäjäverkosto KeVer

Pirkko Anttila

FT, KteO, KtyO, professori emerita, Helsingin yliopisto
Tutkimusjohtaja, Akatiimi Oy, Hamina

Käsityönopetuksen tarkoitusta etsimässä

Leena K. Kaukinen

Cygnaeukselle oli itsestään selvää, että käsityön oli oltava kouluaine, niin monipuolisesti kehittävänä hän sen näki, vaikka kaikkia aikalaiset eivät voineetkaan olla asiasta samaa mieltä hänen kanssaan ja myöhemminkin käsityö koulun oppiaineena on saanut puolustaa jatkuvasti asemaansa oppiaineena (Cygnaeus 1910). Käsityön puolesta ovat taistelleet niin professori Linnea Lindfors (1992) kuin nyt 80-vuotias Suomi-palkittu emeritamme Pirkko Anttila (Halla-Aho 2009). Kouluhallituksen tarkastajana hän teki merkittävää työtä tämän oppiaineen puolesta, mutta vielä kekseliäämpää on ollut tulo käsityönopettajan koulutukseen. Hän voitti sitkeän vuosikautisen kamppailun maan ainoasta käsityötieteen professorista (Pietikäinen 1999). Se oli kuitenkin vain alkusoitto merkittävälle työuralle, joka tuotti Helsingin yliopistoon oman tieteenalan, käsityönopettajien oman tieteellisen tutkintoaineen, käsityötieteen (1992). Sitä me jälkipolven edustajat arvostamme ja olemme siitä kiitollisia.

Vielä lapsenkengissä, omaa identiteettiä ja omaleimaisuutta hakeva suunnittelutiede, on elinvoimainen ja se on tuottanut runsaan joukon akateemisia tutkijoita, tohtoreita, dosentteja ja professoreita. Yhteyksiä on luotu kansainväliseen maailmaan ja näiltä osin tilanne on vakuuttava (Kaukinen 2009), mutta kotimaan kenttä saa taistella käsityön profiilista ja asemasta kouluaineena, sillä jälleen keran peruskoulun tuntikehys on aukaistu ja käsityö kärvistelee tulilinjalla.

Miksi käsityötä sitten pitäisi opettaa? Kaiken voi ostaa valmiina. Käsityöllä voi olla vanhanaikainen leima niiden silmissä, jotka eivät ole itse kokeneet käsityön merkitystä. Käsityön merkityksen näkyväksi tekemisessä on ongelmana ollut käsityön moniulotteisuus eikä siitä luodakaan kädenkäänteessä perusteltua kuvaa (Anttila 1993). Käsityönopettajat ovat etsineet perusteluja tälle mainiolle oppiaineelle, mutta perustelut uhkaavat hajota laajalle alueelle ja menettävät siinä voimansa ja uskottavuutensa. Yritän tässä puheenvuorossani puristaa käsityön merkityksen niin tiiviiksi paketiksi kuin mahdollista.

Käsityön merkitys peruskoulun sivistävänä oppiaineena osoittautuu levittäytyvän kentälle, jota kutsutaan elämönhallinnaksi. Elämönhallinta tässä ajattelussa jakautuu kolmelle ulottuvuudelle, nimittäin työelämä-, arjenhallinta- ja kriisinhallintavalmiuksiksi (Kaukinen 2009). Ensi kuulemalta saattaa jäädä kysymään, että missä tässä ajattelussa on sitten käsityön paikka? Tahdon nyt vastata tähänkin kysymykseen.

Peruskoulun yleissivistävänä aineena käsityö luo lähtökohdat niille työelämä valmiuksille, joita esimerkiksi innovaatiokasvatus edellyttää. Parhaat luovat kyvyt oppilaisissa on saatava tunnistetuiksi ja annettava mahdollisuus luoda orientaatio ja valmiudet luoville muotoilun ja teknologian alueille. Hallitusohjelman innovaatiopolitiikan hedelmänä maahamme on luotu muun muassa Aalto-yliopisto. Kysynkin, että mistä se saa innostuneet ja hyvin motivoituneet kyvykkäät opiskelijansa, jos tietotaitoja ja taitotietoa ei ole jo lapsuudessa kehitetty? Käsityöllä ja kuvataiteella sekä eri oppiaineiden integraatiolla on loistavat mahdollisuudet tässä kasvatuksessa. Peruskoulun tehtävä ei ole pelkästään yhden eliittijoukon kasvattaminen, vaan koko ikäluokan. Maassamme on suuri puute monien ammattialojen taitajista. Kuinka me saamme oppilaat innostumaan näistä tiedon ja taidon alueista, jos niitä ei koulussa tarjottaisi? Tämä tarkoittaisi, että jos käsityö olisi halveksittu koulusta pois, kuka edes osaisi tai uskaltautuisi hakeutumaan näille aloille? Työelämävalmiuksiin kuuluu myös yrittäjäyyskasvatus. Käsityöllä on loistavat mahdollisuudet yrittäjäyyskasvattajana, sillä siinä on kuin sisäsyntyisenä, heti, kun tätä puolta tahdotaan korostaa. Käsityöläisyys on syvällä suomalaisessa kulttuurissa kulttuurisena kategoriana (Kärnä-Behm 2005).

Käsityötä ei voida markkinoida kaikille oppilaille innovaatio-, työelämä tai yrittäjyyskasvatuksena. Mutta arjenhallinta koskettaa jokaista. Oman talouden ja kodin perustaminen, varustaminen, hoito ja ylläpito vaativat tietoja ja taitoja niin immateriaalisesta kuin materiaalisestakin kulttuurista, jota myös käsityö edustaa. Jokainen tarvitsee myös kotitalous- ja kuluttajavalmiuksia. Vaikka et osaisi etkä haluaisi tehdä erilaisia tuotteita kotiisi, sinun on kuitenkin tiedettävä millaisia tuotteita tahdot hankkia kotiisi ja varmistua niiden korkeasta laatusasosta. On siis osattava ostaa, hoitaa ja huoltaa kodin tekstiilejä, vaatteita ja muita tuotteita. Käsityötä opiskelemalla voidaan oppia viisaaksi kuluttajaksi.

Arki koostuu useimmilla kansalaisilla paitsi työelämästä myös perheestä ja omasta ajasta. Työelämän vastapainoksi voidaan kaivata tilaa omalle ajalle, itseilmaisulle ja harrastuksille. Käsityöt ovat osoittautuneet oivalliseksi kohteeksi näistä näkökulmista tarkasteltuna. (Pöllänen 2006.) Esimerkiksi vain neulontaharrastus on luonut uutta käsiyökulttuuria neulekahviloina ja monimuotoisina ilmentyminä Internetissä. Hakusanalla knitted stocking löytyi yksin 658 000 osumaa. Nykyinen Internet on käsityön ehtymätön sampo.

Viimeisenä tärkeänä merkityksenä tahdon korostaa käsityöoppiaineen merkitystä elämän kriisien hallinnassa. Kelly Lambertin (2008) tutkimus tuo oivallisesti esille millainen merkitys depressioiden ehkäisyssä on käsin tekemisellä. Ennen kuin ihminen keksi koneet, kaikki materiaallinen kulttuuri oli ihmisen luomaa ja käsin tekemää. Vajaat pari sataa vuotta, tuo koneellinen aika, on lyhyt eikä aivomme ihmisen evoluutiossa ole kyennyt muuttumaan samassa tahdissa. Käden edustus aivokuorella on suuri. Jos ihminen ei voi kokea tekemisen ja vai-valla tuottamisen luomaa mielihyvää, ihminen masentuu, Lambertin mukaan. Vaikka maailmamme vaikuttakin melko lailla valmiilta, se ei tarkoita, että jak-saisimme ja viihtyisimme, tyhjin toimin, kädet ristissä.

Käsityö antaa myös valmiuksia tasapainottaa hektisen työmaailman painei-ta. Me tarvitsemme niin sanottua hidasta aikaa ja hidasta ajattelua sekä ongel-manratkaisuun että luovuuteen. Erilaisissa käsitöissä vaihtelevat vuorotelleen ongelmanratkaisua vaativat vaiheet ja mekaanista työtä vaativat vaiheet. Innos-tava kokonaisuus, keskittyminen ja nauttiminen käsityön eri vaiheista antaa meille aikaa kypsytellä muutakin elämäämme ja hallita sitä mielenkiintoisella, terveellä tavalla. Käytössämme pitää vai olla riittävää osaamista, että käsin teke-minen on mielekästä. Tässä käsityöopetuksella on merkittävä tehtävä.

Käsityön merkitys elämönhallintataitona on yleissivistävän koulun kasva-tustavoitteena paljon laajakantoisempi kuin mitä sen pinnallisesti tarkasteltuna vaikuttaisi. Yleisyystasoa on osattava nostaa tällaista tarkastelua varten ja osatta-va tarkastella käsityötä ja sen vaikutuksia tarpeeksi laajasta perspektiivistä ihmi-sen elämässä.

Tällainen laaja, jopa ekspansiivinen lähestyminen käsityöhön, jonka Pirkko Anttila on meille tarjonnut, on ollut yksi arvokkaimmista opeista, jonka hän on käsityötieteen puitteissa minulle ja meille tarjonnut. Kiitos siitä!

Lähteet

- Anttila, P. 1993. *Käsityön ja muotoilun teoreettiset perusteet*. Helsinki: WSOY.
- Cygnaeus, U. 1910. *Uno Cygnaeuksen kirjoitukset. Suomen kansakoulun perustami-sesta ja järjestämisestä*. Helsinki: Kansanvalistusseura.
- Halla-Aho, S. 2009. Suomi-palkinto ei tullut sattumalta. *Tekstiiliopettaja* 1/2009, 4–5.
- Kaukinen, L. (toim.). 2009 (painossa). *Proceedings of the Crafticulation & Education Conference*. Nordic Forum for Research and Development in Craft and De-sign, A 13. Helsinki: NordFo.

- Kaukinen, L. 2009 (painossa). Miten käsityötä voidaan kehittää koulun oppiaineena. Teoksessa *Pelit, opetussuunnitelma ja ainedidaktiikka*. Ainedidaktinen symposiumi 13.2.2009 Tampereella. Tampereen yliopisto.
- Kärnä-Behm, J. 2005. *Käsityö kulttuurisena kategoriana*. Kotitalous- ja käsityötieteiden laitoksen julkaisuja 15. Helsingin yliopisto.
- Lambert, K. 2008. *Depressingly Easy*. *Scientific American Mind*. August 2008. www.SciAmMind.com 1.5.2009.
- Lindfors, L. 1995. *Slöjdfostran i kulturkampen. Del 2. En översikt av slöjdpedagogikens utvecklingshistoria i ett finländskt perspektiv*. Publikationer från Pedagogiska fakulteten vid Åbo Akademi, nr 20. Vasa.
- Pietikäinen, I. 1999. Käsityötiede valinkauhassa. Teoksessa A-M Raunio & P. Seitamaa-Hakkarainen (toim.) *Liitteitä – Attachments*. Taitemia 16. Kuopion käsi- ja taideteollisuusakatemia, 19–26.
- Pöllänen, S. 2006. Elämä ilman käsitöitä – mitä se on? Käsityö harrastajien psyykkisen hyvinvoinnin tukena. Teoksessa L. Kaukinen & M. Collanus (toim.) *Tekstejä ja kangastuksia. Puheenvuoroja käsityöstä ja sen tulevaisuudesta*. Artefakta 17. Hamina: Akatiimi, 66–77.

Käsityöopetuksen tulevaisuutta etsimässä Oppimisympäristöjen ja teknologian haasteet ja mahdollisuudet

Pirita Seitamaa-Hakkarainen

Käsityön olemassaolosta koulun oppiaineena on käyty vilkasta keskustelua erityisesti peruskoulun opetussuunnitelmauudistusten yhteydessä (Collanus, Guttorm, Jokela & Kärnä-Behm 2006; Kaukinen 2007). Keskeisenä keskusteluille on ollut näkemykset yhteiskunnan muutoksesta ja niistä koulutuspoliittisista ratkaisuista, joilla ohjataan peruskoulun oppiaineita ja niiden sisältöjä (Pöllänen & Kröger 2000; Kaukinen 2006). Käsityön oppiaineen asemaan on erityisesti vaikuttanut näkemykset 1) käsityöllisen tuotannon arvon laskemisesta, 2) sukupuolten välisen tasa-arvon vaatimuksesta sekä erilaiset pohdinnat 3) käsityön suhteesta taiteeseen, muotoiluun ja teknologiaan. Viimeksi mainitussa keskustelussa on ollut keskeistä pyrkimys määrittää käsityötaidon suhde toisaalta taiteeseen (kuvataide) ja toisaalta teknologiakasvatukseen. Tähän pohdintaan on liittynyt myös näkemykset käsityön taito-, taide- tai tuotesuunnittelupainotteisuudesta (Pöllänen ja Kröger 2000) Tulevassa opetussuunnitelmauudistuksessa taito- ja taideaineiden oppituntimäärät on luvattu ottaa uudelleen tarkasteluun. Käsityön opetuksesta keskusteltaessa on kyse arvovalinnoista: miksi käsityötä tulee opettaa koulussa ja mitkä painotukset ovat käsityöoppiaineessa tärkeitä? Opetussuunnitelmauudistukseen valmistautuessa käsityön oppiaineen tulisi uudelleen määrittellä itsensä, painopisteensä sekä oppiaineeseen kuuluva arvopohja. Puheenvuoroni tarkoitus on olla yksi avaus tähän keskusteluun.

Kaukinen (2007) on korostanut käsityön oppiaineen luovan ongelmanratkaisun ja innovaation luonnetta. Collanus ym. (2006) puolestaan haluavat korostaa käsityön taitopainotteisuuden sijaan käsityöilmäisyyttä. Kirjoittajien mukaan käsityöllinen toiminta tulisi nähdä osana laajempaa ihmisen elin- ja esineympäristöä (Collanus ym. 2006). Keskustelu käsityön suhteesta taiteeseen, muotoiluun ja teknologiaan on ollut pitkään esillä myös kansainvälisesti (Garber 2002; Ihatsu 2002). Opetussuunnitelman tavoitteet ovat muuttuneet työkasvatusta korostavista tavoitteista käsityön luovaa ongelmanratkaisua, tuotesuunnittelua ja tarkoituksenmukaisten materiaalien valintaa ja käyttöä korostaviksi tavoitteiksi. Viimeisen 2004 laaditun peruskoulun opetussuunnitelman perusteissa luovuttiin kokonaan entisistä tekstiilityön ja teknisen työn oppiaineiden nimikkeistä ja siirryttiin puhumaan pelkästään käsityöstä. Käsityö on peruskoulun oppiaine, jonka sisältöihin kuuluu sekä tekstiilin että teknisen työn osa-alueet (POPS 2004). Opetussuunnitelma on huomattavasti väljentyneet tavoitteissaan, eikä siinä enää määritellä tehtäviä töitä tai tekniikoita. Tavoitteissa mainitaan perusteiden hallinta sekä tuotesuunnittelu, erilaisten materiaalien, työvälineiden ja menetelmien hallinta niitä kuitenkin erittelemättä. Sen lisäksi nykyisissä oppiaineen tavoitteissa korostetaan käsityössä esiintyvien ongelmien ja sovellusten yhteyttä muihin oppiaineisiin, mm. kuvataiteeseen, luonnontieteisiin ja matematiikkaan. Lisäksi käsityön oppiaineen yhteyttä oman paikkakunnan tuotantoelämään ja yrittäjyyteen on haluttu korostaa. Voidaan sanoa, että vuoden 2004 opetussuunnitelman tavoitteena on myös ollut rikkoa perinteistä tekniikkapainotteista lähestymistapaa ja korostaa myös käsityön ilmaisullista arvoa (Collanus ym. 2006). Näkemykseni mukaan yhteisen käsityön järjestäminen tuo myös jotain positiivista esiin: opetus voi entistä paremmin tuoda esille käsityön luovuutta, ongelmanratkaisua sekä kokonaista käsityöprosessia korostavat tavoitteet.

Käsityöstä ei näkemykseni mukaan voi mitenkään erottaa materiaalista lähtökohtaa: käsityö on käsitteellisen idean esille työstäminen materiaalin kautta. Olen samaa mieltä eri kirjoittajien kanssa (esim. Collanus ym. 2006; Pöllänen & Kröger 2004), että tekniikka- ja tuotekeskeisyys ovat nykyaikana liian kapea lähestymistapa käsityöopetukseen – onpa kyseessä yhteinen käsityö, tekstiilin,

teknisen tai teknologian painotus. On tärkeää, että oppilaat eri luokka-asteilla voivat suunnitella, ratkaista ja toteuttaa hyvin erilaisin painoituksin kehitettyjä "toimeksiantoja" tai oppimistehtäviä. Käsityön opetuksen tulisi painottaa sekä taide- että ongelmalähtöistä suunnittelua. Toimintana käsityö on kuitenkin muutaakin kuin suunnittelutyötä; se on materiaalien, kokeilujen ja testaamisen vuorovaikutusta ajattelun ja ongelmanratkaisun kanssa (Seitamaa-Hakkarainen 2000). Suunnitellessaan käsityötä siihen liittyvät visuaaliset ominaisuudet sekä tekniset ratkaisut kulkevat rintarinnan (Seitamaa-Hakkarainen 2000). Jotta käsityölliset suunnitteluideat toteutuisivat, tarvitaan siten myös riittävästi tietoa tekniikoista ja materiaaleista. Koska oppilas vastaa sekä suunnittelusta että valmistamisesta, hänellä on käsityöprosessin aikana mahdollisuus joustavasti muuttaa ja muokata suunnitelmaansa ja toteutuvaa työtään. Tähän tarvitaan sekä sosiaalista (opettaja, luokkatoverit) että materiaalista (piirroksot, kokeilut) vuoropuhelua. Luonnokset ja erilaiset visuaaliset esitysmuodot toimivat suunnittelun ja käsityöilmäisyyden ulkoisina edustusmuotoina: suunnittelun tukena sekä keskustelun ja reflektion välineenä (Seitamaa-Hakkarainen 2000). Käsityöllisten tekniikoiden ja taidon opettelussa vain pitkäaikainen ja systemaattinen harjoittelu tekee mestarin ja siihen ei peruskoulun taito- ja taideaineiden tuntimäärät voi millään riittää. Keskeistä olisiikin pyrkiä määrittelemään se mikä on "riittävä" sekä miettimään uudelleen käsityön opetukseen liittyvää arvopohjaa.

Näkemykseni mukaan, yhteinen käsityö on lähtökohdiltaan perusteltu: tekstiilin, teknisen työn ja teknologian oppiaineet soveltuvat yhteen ja luovat rikkaan näkökulman ihmisen luovasta toiminnasta sekä ihmisen ja erilaisten artefaktien välisestä vuorovaikutuksesta. Suunnittelu ja ongelmanratkaisu sekä proaktiivinen ja visionäärinen toiminta on käsityön ydin, jota edellä mainitut oppisisällöt voivat vahvistaa (Kojonkoski-Rännäli 2006; Metsärinne 2003). Yhteinen oppiaine voisi entistä paremmin tuoda esille käsityöhön liittyvää luovuutta, ongelmanratkaisua sekä kokonaista käsityöprosessia korostavat tavoitteet ja sisällöt. Käsityön merkitys on pitkäjänteisessä työskentelyprosessissa ja mielihyvää tuottavassa kokemuksessa sekä ongelmanratkaisua ja toiminnallisia taitoja kehittävässä toiminnassa, joka ei ole pelkästään kiinni työstettävistä materiaaleista tai tekniikoista. Yhteiselle käsityölle olisi kuitenkin oltava riittävästi resursseja, jotta sisällöt ja toimintatavat eivät kutistuisi merkityksettömäksi askarteluksi. Jotta oppilaiden erityistaidot ja asiantuntemus myös kehittyisivät edelleen, tulisi yhteisen oppiaineen lisäksi oppilaille olla mahdollisuus valita käsityössä oma painoalue (tekstiili tai tekninen) oman mielenkiintonsa mukaisesti. Myös opettajan koulutuksella on tässä kehityksessä tärkeä merkitys antamalla käsityön opettajaksi opiskelulle enemmän suunnitteluun ja ilmaisuun liittyviä valmiuksia, sekä perehdyttämällä yhtäläisesti teknisen että tekstiilin työtapoihin. Erityisesti yhteinen käsityö asettaa aivan uudenlaisia vaatimuksia luokanopettajien taito- ja taideaineiden koulutukselle: on selvä että luokanopettaja ei noin 3. luokasta eteenpäin voi selvittää nykyisillä noin 5 opintopisteen käsityön oppiaineen perehdytyksellä.

Tietotekniikka on myös aikaansaamassa opetus- ja oppimiskulttuurin muutosta, erityisesti muutosta yhteisöllisyyteen ja yhteistyöhön. Käsityön perinteiset oppimisympäristöt ovat muutoksessa: uudet tekniikat, välineet ja uusien materiaalien käyttö avaa myös käsityön ja käsityömuotoilun mahdollisuuksia. Teknologian kehittyminen on tuonut mahdolliseksi käyttää CAD ja CAM ohjelmia ja laitteita tuotteiden mallintamiseen ja prototyyppien kehittämiseen ja nämä mahdollisuudet tulisi tuoda myös peruskouluun, kuten Englannissa on tapahtunut viime vuosikymmenellä. Käsityömuotoilussa ovat oleellisia sekä suunnittelu, käsityötaito että materiaalien ja työmenetelmien tunteminen ja soveltaminen (Seitamaa-Hakkarainen 2006). Käsityömuotoilussa korostuu käsin tekeminen yhdessä teknologian tuomien mahdollisuuksien kanssa. Ehkäpä opetussuunnitelmauudistuksessa yhteisen käsityön tulisi kehittää uudenlaista lähestymistapaa, jossa

entistä paremmin korostuisivat käsityömuotoiluun liittyvät taidolliset, ilmaisulliset ja tuotesuunnittelulliset puolet, sekä entistä voimakkaammin saada tietotekniikan mukaantulo suunnittelun tueksi. On selvää, että pelkkä opetussuunnitelman tavoitteiden kehittäminen ei yksin riitä vaan tarvitaan resursseja ja käytännön toimintaa ja tukea opettajille ja opettajaksi opiskeleville, jotta uudistukset olisivat mahdollista toteuttaa.

Lähteet

- Collanus, M., Guttorm, H., Jokela, P., & Kärnä-Behm, J. 2006. Ylös kapiokirstun pohjalta. Keskusteluja käsityön merkityksistä ja paikasta. Teoksessa L. Kaukinen & M. Collanus (toim.) *Tekstejä ja kangastuksia. Puheenvuoroja käsityöstä ja sen tulevaisuudesta*. Artefakta 17. Hamina: Akatiimi, 149–157.
- Garber, E. 2002. Craft Education in Finland: Definitions, Rationales, and the Future. *Journal of Art and Design Education*. 21 (2), 132–145.
- Ihatsu, A-M. 2002. *Making Sense of Contemporary American Craft*. Joensuun yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja 73.
- Kaukinen, L. 2006. Käsityöoppiaineen arvo ja merkitys sekä opettajankoulutuksen järjestäminen. Teoksessa R. Jakku-Sihvonen (toim.) *Taide- ja taitoaineiden opetuksen merkityksiä*. Teatterikorkeakoulun julkaisusarja 39. Helsinki, 76–90.
- Kaukinen, L. 2007. Käsityö innovaatioaineeksi peruskouluun. *Tekninen opettaja* 40 (3), 48–50.
- Kojonkoski-Rännäli, S. 2006. Tulevaisuuden käsityötaito. *Futura* 25 (1), 109–113.
- Metsärinne, M. 2003. *Teknisen käsityön visio-opetus ja oppiminen. Toiminta- ja tapaus-tutkimus peruskoulun 9. luokalla*. Turun yliopiston julkaisuja. Sarja C. 198.
- POP 2004. *Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet 2004*. Helsinki: Opetushallitus.
- Pöllänen, S. & Kröger, T. 2000. Käsityön erilaiset merkitykset opetuksen perustana. Teoksessa J. Enkenberg, P. Väisänen & E. Savolainen (toim.) *Opettajatiedon kipinöitä. Kirjoituksia pedagogiikasta*. Savonlinnan opettajankoulutuslaitos, Joensuun yliopisto, 233–253.
- Pöllänen, S & Kröger, T. 2004. Näkökulmia kokonaiseen käsityöhön. Teoksessa J. Enkenberg, E. Savolainen, & P. Väisänen, (toim.) *Tutkiva opettajankoulutus – taitava opettaja*. Savonlinnan opettajankoulutuslaitos, Joensuun yliopisto, 160–172.
- Seitamaa-Hakkarainen, P. 2000. *The weaving-design process as a dual-space search*. Department of Home Economics and Craft Science Research Reports 6. University of Helsinki.
- Seitamaa-Hakkarainen, P. 2006. Käsityömuotoilun tulevaisuus. Teoksessa L. Kaukinen & M. Collanus (toim.) *Tekstejä ja kangastuksia. Puheenvuoroja käsityöstä ja sen tulevaisuudesta*. Artefakta 17. Hamina: Akatiimi, 186–196.

Käsityön kontekstista käsityöopetuksen kontekstualisointiin

Sinikka Pöllänen

Yhteiskunnallisten muutosten tuomia haasteita arvioidessaan Lesgold (2004) päätyy siihen, että kouluopetuksessa tulisi huomioida entistä painokkaammin muun muassa ongelmanratkaisuun, kommunikointiin, informaation käsittelyyn, oman toiminnan suunnitteluun ja säätelyyn sekä yhteisölliseen toimintaan liittyvät taidot. Papert (1997) ehdottaa, että koulun tulisi 2000-luvulla keskittyä tutkimisen, esittämisen ja vaihtamisen taitoihin. Bereiterin ja Scardamalian (2003) mukaan koulun tulisi ohjata oppimaan uutta, toimimaan kollaboratiivisesti, ratkaisemaan uusia ongelmia sekä toimimaan innovatiivisesti sellaisillakin alueilla, joita ei vielä tänä päivänä ole näkyvissä. Jotta kouluopetus voi vastata ajassa oleviin haasteisiin, edellyttää se uudenlaisia pedagogisia ratkaisuja ja oppimistavoitteiden siirtämistä myöhemmin elämässä tarvittavien, geneeristen taitojen oppimiseen (Papert 1997). Sawyer (2004) väittääkin, että traditionaalinen opetus-suunnitelmaan tiukasti sitoutunut opetus valmentaa oppilaiden alemman tason taitoja.

Myös käsityölle on latautunut haasteita niin oppiaineen sisältöjä, opetuksen organisointia kuin myös oppiaineen itsenäistä asemaa ajatellen. Vaikka käsityötä voidaan pitää tärkeänä oppiaineena (mm. Garber 2002), on kuitenkin syytä perustellusti kysyä, miten käsityötä tulisi opettaa niin, että se huomioi ajassa olevat haasteet? Yksi ratkaisu on siirtyä opetuksessa käsityön kontekstista käsityön kontekstualisointiin.

Kontekstikeskeisyydestä kontekstualisointiin

Konteksti ei merkitse vain konkreettisen, ulkoisen tilanteen synonyymiä, vaan sillä tarkoitetaan myös tilannetta, jossa oppiminen tapahtuu (Van Oers 1998). Yhdessä kontekstissa opittu tieto ei välttämättä ole kuitenkaan suoraan siirrettävissä toiseen kontekstiin. Siirrettävyyteen liittyvän ongelman ratkaisemiseksi oppimistilanne tulisi rakentaa osaksi laajempaa suunnittelu- ja ongelmanratkaisua-varuutta sekä osaksi oppilaille merkityksellistä elämää, elämänhallintataitoja ja vuorovaikutustilanteita niin, että tiedot ja taidot liitettäisiin jo oppimisvaiheessa erilaisiin sovellusmahdollisuuksiin (Lombardi & Oblinger 2007). Tätä asioiden tutkivaa ja tulkitsevaa sijoittamista erilaisiin toimintaympäristöihin kutsutaan kontekstualisoinniksi (Van Oers 1998).

Kontekstualisoinnin myötä tiedot ja taidot eivät rakennu irrallisiksi, vaan ne muodostavat tilanteen, toiminnan, ajattelun, tunteiden ja arvojen kanssa kokonaisuuden, jotka ovat rekontekstualisoitavissa. Kontekstualisointi tapahtuu sekä oppilaan että opettajan tasolla, sillä molemmat muodostavat omat henkilökohtaiset tavoitteensa, liittävätkin tilanteen aikaisempaan kokemukseensa ja arvioivat erilaisia toteutusvaihtoehtoja suhteuttaen niitä tehtävän tavoitteisiin, keinoihin jne. (Van Oers 1998.) Kontekstualisoitu oppiminen toteutuu sosialisatioprosessissa, jossa taidoiltaan edistyneempi opettaja kommunikaatiollaan ja ohjatulla osallistumisella (Rogoff 1995) ohjaa oppilasta kohti haluttua suuntaa.

Rekontekstualisointiin tähtäviä pedagogisia malleja käsityöopetukseen

Tässä esitetyt käsityön opetuksen pedagogiset mallit ovat jatkokehittelyä niille käsityön toimintamalleille, joita on esitelty aikaisemmissa julkaisuissa (ks. Pöllänen & Kröger 2006). Tämä kehittäminen on syntynyt tarpeesta nostaa esiin oppimisen kohde ja käsityön merkitys geneeristen taitojen välittäjänä. Mallien sisäänrakennettuna ajatuksena on pyrkimys ositetusta käsityöstä kohti kokonaista käsityötä niin, että produktikeskeisyyden, käsityötaitopainotteisuuden (Garber 2002) ja yksilöllisen työskentelyn varaan rakentuva kontekstikeskeinen oppiminen laajenee prosessikeskeiseksi ja yhteisöllisyyttä hyödyntäväksi rekontekstualisoitavaksi oppimiseksi.

1. Käsityö taidon ja tiedonrakenteluna kontekstualisoi käsityön opetuksen substanssispesifin käsityöalajin traditioineen ja perinteineen oppilaiden omaan kulttuuriin ja yhteisöön niin, että taidon ja tiedon rakenteluprosessi on osa geneeristen taitojen oppimista. Yksilöllinen prosessi laajennetaan yhteisölliseksi, kun tiedon ja taidon rakentelu perustuu vaihtamisen ja esittämisen periaatteisiin.

2. Käsityö suunnitteluna ja ongelman ratkaisuna kontekstualisoi käsityön autenttiseksi oppimiseksi, jossa tehtävänä on suunnitella ja ratkaista monitieteisesti monimutkaisia aitoja ongelmia ja jossa valmistetaan tuotteita esim. käyttäjälähtöisesti. Oppimishaasteeseen vastaamiseksi oppilaiden on yhdessä luotava suunnitelmia, rakennettava prototyyppisiä sekä testattava ja analysoitava niitä, kerättävä informaatiota, käytettävä erilaisia lähteitä ja työskenneltävä yhdessä eri asiantuntijoiden kanssa suunnitelmiansa loppuun viemiseksi. Oppimisprosessin aikana opitaan riski- ja epävarmuudensietokykyä, suunnittelemaan omaa toimintaa sekä testaamaan omaa esiymmärrystä ja rakentamaan teoreettisia käsittejä järjestelmiä tieteen periaatteiden mukaisesti.

3. Käsityö ilmaisuna kontekstualisoi oppimisen luovaksi vuorovaikutukseksi, jossa oppilas itselleen merkityksellisen ilmaisuprosessin avulla välittää muille ihmisille taitojaan, tietojaan, ajatuksiaan, kokemuksiaan, havaintojaan sekä tunteitaan ja jossa niistä keskustellaan erilaisista näkökulmista. Keskeisinä lähtökohdina toimivat taide ja elämyksellisyys, kulttuuri ja yhteiskunta, jolloin esittämisen lisäksi voidaan lisätä erilaisten näkökulmien ottoa ja hyväksymään erilaisuutta. Käsityö ilmaisuna voi olla niin ulkoista kuin myös oppilaan sisäistä maailmaa uudistavaa ja voimauttavaa.

Lähteet

- Bereiter, C. & Scardamalia, M. 2003. Learning to work creatively with knowledge. Teoksessa E. De Corte, L. Verschaffel, N. Entwistle & J. Van Merriënboer (toim.) *Powerful Learning Environments: Unravelling Basic Components and Dimensions*. New York: MacMillan, 55–68.
- Garber, E. 2002. Craft education in Finland: definitions, rationales and the future. *International Journal of Art & Design Education* 21(2), 132–145.
- Lesgold, A. 2004. Keynote speech presented at National Economic and Social Development Board Conference. July 1–2. Bangkok, Thailand. <http://alan.lrdc.pitt.edu/> 20.5.2005.
- Lombardi, M.M. & Oblinger, D.G. 2007. Authentic learning for the 21st century: An overview. Educause Learning Initiative. Verkossa net.educause.edu/ir/library/pdf/ELI3009.pdf 18.8.2008.
- Papert, S. 1997. *The three X's*. http://www.mamamedia.com/areas/grownups/new/21_learning/main.html 20.5.2006.

- Pöllänen, S. & Kröger, T. 2006. Kokonainen ja ositettu käsityö paradigmamaailmoina: näkökulmia ja tulevaisuudensuuntia. Teoksessa L. Kaukinen & M. Collanus (toim.) *Tekstejä ja kangastuksia. Puheenpuoroja käsityöstä ja sen tulevaisuudesta*. Hamina: Akatiimi, 86–96.
- Rogoff, B. 1995. Observing sociocultural activity in three planes: participatory appropriation, guided participation, and apprenticeship. Teoksessa J. V. Wertsch, P. Del Rio & A. Alvarez (toim.) *Sociocultural studies of mind*. Cambridge: University Press, 139–164
- Sawyer, K. R. 2004. Creative teaching: Collaborative discussion as disciplined improvisation. *Educational Researcher* 33 (2), 12–20.
- Van Oers, B. 1998. From context to contextualizing. *Learning and Instruction* 8(6), 473–488.

Nii just silleen, että älyy sen koko jutun, eikä vaan sitä, mitä näkee
Käsityötä kokonaisvaltaisesti ja ongelmakeskeisesti

Riikka Räisänen

Pirkko Anttilan on hahmotellut käsityön eri ulottuvuuksia monitahoisesti. Käsityö ja käsityötiede ovat löytäneet yhtymäkohtia laajaan piiriin eri tieteenaloja (Anttila 1996). Käsityö näyttäytyykin hyvin monipuolisena tutkimus- ja opetuskohteena. Esittelen tässä esimerkin koulumaailmasta, jossa olen ollut toteuttamassa monitieteistä opetuskokeilua ja eri oppiaineiden välistä integraatiota. Lähtökohtana tälle projektille olivat luonnonväriaineet, joita tarkasteltiin eri oppiaineiden näkökulmista. Toteutetussa projektissa keskityttiin kemiaan, kuvaamataitton ja käsityöhön sekä näissä erityisesti kestäväen kehityksen näkökulmiin. Lähtökohtia ja näkökulmia voisi toki olla paljon muitakin; tarkoituksenamme oli tarjota kouluille ideoita integraation toteuttamiseksi, ei luoda kaikenkattavaa esitystä aiheesta. Tavoitteena oli tarjota oppilaille kokonaisvaltainen oppimiskokemus, jossa keskityttäisiin koko prosessiin yksittäisten ilmiöiden sijaan. Opetussuunnitelmaan lukeutuvia teemoja haluttiin käsitellä tavalla, jotka liittyvät lasten ja nuorten jokapäiväiseen elämään, heidän elinpiiriinsä ja ympäröivään maailmaan. Koska olen taustaltani myös kemisti, halusin konkretisoida kemian ilmiöitä, koska tiedän että kemiaa pidetään usein liian teoreettisena ja irti arjesta olevana aineena. Oli myös halu tarjota mielekäs opintojakso, joka voisi lisätä oppilaiden kiinnostusta ko. oppiaineisiin, mutta myös laajemmin projekti tuki ajatusta lisätä tyttöjen kiinnostusta matemaattisia aineita kohtaan. Pilottiprojekti toteutettiin Etelä-Kaarelan yläasteella lukuvuosina 2002–2003 ja 2003–2004. Projektissa oli mukana kolme käsityöopettajaopiskelijaa, jotka tekivät projektissa päättöharjoittelunsa ja olivat vastuullisia käsityön tunneista. Koulun oppilaat olivat seitsemäsluokkalaisia. (Luonnonväriaineet-projekti kemian, kuvaamataidon ja käsityön integroimisesta peruskoulussa.)

Opintokokonaisuus pohjautui poikkitieteelliseen väitöskirjaani ”Anthraquinones from the fungus *Dermocybe sanguinea* as textile dyes” (Räisänen, 2002), jossa tutkin puhtaiden luonnon antrakiniyhdisteiden soveltuvuutta tekstiiliväreiksi sekä luonnon kuiduille että tekokuiduille. Väitöskirjassa kehitettiin yksinkertaiset menetelmät väriaineiden eristämiseksi sienistä sekä analysoimiseksi ohutlevykromatografian avulla. Näiden menetelmien soveltamisesta peruskoulun kemian opetukseen syntyi ajatus luonnonväriaine-teemaisesta projektista, jossa kemian, kuvaamataidon ja käsityön tunnit muodostaisivat integroidun ympäristö- ja kuluttajakasvatuksellisen kokonaisuuden. Kokonaisuus käsitti sienten tunnistamisen ja keräämisen, väriaineiden eristämisen sienistä ja antrakiniipigmenttien tunnistamisen, painokuvioiden ja tuotteiden suunnittelun sekä eristetyin väriaineen käyttämisen tekstiilin, puun tai paperin painamiseen tai värjäämiseen. Oppilaat työstivät väriaineteemaa ja oppimaansa portfolion avulla projektin alusta loppuun. Raporttiin liitettiin valokuvia, joita oppilaat ottivat projektin eri vaiheista. Vaikka luonnonväriaineet -opintokokonaisuus toteutettiin perusopetuksessa, sopii se kaikenlaisille kouluille ja oppilaille, esim. lukioon ja ammatilliseen opetukseen. Opetussuunnitelma voidaan toteuttaa tieto- ja taitotasoiltaan erilaisina. Monia projektin osa-alueita voidaan syventää oppilaiden kiinnostuksen ja aika ym. resurssitekijöiden mukaan.

Tärkeimpiä asioista koko lukuvuoden kestävässä projektityöskentelyssä ovat olleet positiivisten elämysten kokeminen, yhteistyö- ja sosiaalisten taitojen oppiminen sekä oppiminen pitkäjänteiseen työskentelyyn ja kokonaisuuksien hahmottamiseen. Mielestämme on ollut tärkeää opettaa oppilaille kokonaisuusasioista, jotka liittyvät heidän arkipäiväänsä. Oppilaat ovat saaneet mahdollisuuden toteuttaa yhden asia alusta loppuun itse: väriaineen tekemisen, värjäämisen tai painamisen ja tuotteen valmistamisen omaan käyttöönsä. Projektin myötä

oppilaat ovat ruvenneet ajattelemaan asioita laajempina kokonaisuuksina; kuten muutamat oppilaat projektin loputtua totesivat:

*Kyllä mä opin. Jos mä nyt katon jotain verhoja, niin tietää että siinä on käytetty eri aineita, jotta on saatu eri värejä.
Niä just silleen, että älyy sen koko jutun, eikä vaan sitä, mitä näkee.*

Erittäin tärkeäksi osoittautui myös projektin päätyttyä järjestetty näyttely, jonka paikaksi valittiin jokin koulun ulkopuolinen tila, esim. kirjasto. Näin oppilaiden vanhempien ja muiden koulun sidosryhmien oli helpompi tutustua näyttelyyn. Näyttelyn kokoaminen ja mainonta yksistään tarjosivat monia haasteita ja erilaisia tehtäviä oppilaille. Kokonaan oma lukunsa olivat näyttelyn avajaiset, joissa perehdyttiin käyttäytymisetikettiin niin tarjottavien pikkunaposteltavien nauttimisen kuin juhlapuheiden muodossa.

Yhteenveto

Integroiduilla opintokokonaisuuksilla ja mielekkäillä, arkitodellisuutteen liittyvillä oppimistehtävillä on merkitystä oppilaiden motivoinnissa, oppimisessa ja ilmiön syvällisessä ymmärtämisessä. Monimutkaisten ongelmien ratkaiseminen vahvistaa ryhmätyöskentelyä, koska ongelmien ratkaiseminen vaatii erilaisia taitoja, joita ryhmän jäsenet voivat omalla panoksellaan tarjota päämäärän saavuttamiseksi. Oppimisen kannalta olennaista näyttäisi olevan ryhmätyö ja pitkäkestoinen työskentely haastavan ongelma parissa. (Hakkarainen ym. 2004.)

Syksyllä 2007 Tekstiiliopettaja-lehdessä Miia Collanus ja Minna Matinlauri pohtivat käsityöopetusta ja opettajuutta tulevaisuudessa. He herättivät kysymyksiä siitä, onko taidon oppiminen lopulta käsityön ydin. Kuinka paljon enemmän käsityöllä olisi annettavaa sen kokemusmaailman kautta, jota työn tekeminen tarjoaa. Voiko käsityö tarjota menetelmiä ja keinoja tunteiden esille tuomiseen ja niiden hallinnan opetteluun? Mielestäni 2000-luvulla, jossa tarveperäinen tekeminen ei enää ole ensisijaista, täytyisi käsityön opetuksessa keskittää löytää myös muita kuin taitoon ja taitavan toiminnan painottamiseen tähtäviä tavoitteita. Totta kai taito on osa käsityötä, mutta sen liiallinen painottaminen saattaa tukahduttaa motivaatiota ja oppimista. Käsityö monialaisena on helposti yhdistettävissä lähes mihin tahansa ongelma-alueeseen. Niin haluttaessa käsityö voi tarjota korkeatasoisia kokonaisvaltaisia ongelma-, työskentely- ja taitoprosesseja monenlaisille oppijoille. Käsityö voi virittää kokemusmaailmaa niin, että oppijasta tulee elinikäinen käsityön ystävä.

Lähteet

- Anttila, P. 1996. *Tutkimisen taito ja tiedonhankinta*. Artefakta 2. Helsinki: Akatiimi.
- Collanus, M. & Matinlauri, M. 2007. Hyppy tuttuun ja askel uuteen: moneuden tiloja käsityöopetukseen. *Tekstiiliopettaja* 3, 6–7.
- Hakkarainen, K., Lonka, K. & Lipponen, L. 2004. *Tutkiva oppiminen. Järki, tunteet ja kulttuuri oppimisen sytyttäjinä*. Helsinki: WSOY.
- Luonnonväriaineet -projekti kemian, kuvaamataidon ja käsityön integroimisesta peruskoulussa. <http://home.edu.helsinki.fi/~riraisan/tutkimus/integraatiop>
- Räisänen, R. 2002. *Anthraquinones from the Fungus Dermocybe sanguinea as Textile Dyes*. Department of Home Economics and Craft Science Research Reports 10. University of Helsinki.

Yhdessä – yksin vai erikseen?

Jaana Lepistö

Esitän puheenvuorossani Yhdessä – yksin vai erikseen? -tutkimushankkeeni lähtökohtia ja mahdollisesti joitakin alustavia tuloksia. Tutkimushankkeeni yhtenä lähtökohtana on ollut suomalaisen perusopetuksen käsityöoppiainetta ja sen toteuttamista koskevat muutokset. Perusopetuksen uuden opetussuunnitelman perusteiden (2004) mukaan käsityöoppiaine toteutuu teknisen työn ja tekstiilityön oppisisältöinä. Käytännössä kaikki oppilaat opiskelevat käsityötä pakollisena oppiaineena vuosiluokilla 1–7. Tällä hetkellä voimassa olevassa opetussuunnitelman perusteissa käsityöoppiaineen opetuksesta sanotaan seuraavaa: *Vuosiluokilla 1–4 kaikille oppilaille opetetaan molempia oppisisältöjä yhtä paljon. Vuosiluokilla 5–9 opetusta annetaan kaikille oppilaille yhteisesti molempia oppisisältöjä, mutta tämän lisäksi oppilaille voidaan antaa mahdollisuus painottua opinnoissaan kiinnostuksensa ja taipumustensa mukaan joko tekniseen tai tekstiilityöhön.* (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004, 156–157; Opetushallituksen tiedote käsityön opetuksesta 17/2004.)

Nämä muutokset asettanevat myös jonkinlaisia muutospaineita opettajakoulutukselle. Meneillään oleva tutkimushankkeeni jakautuu neljään eri osatutkimukseen, joissa pohdin ns. monipuolisen käsityön opiskelua käsityön aineenopettajakoulutuksen opiskelijoiden, kentällä toimivien käsityön aineenopettajien ja perusopetuksen oppilaiden näkökulmasta.

1)Käsityökasvatuksen käsityön uusien sisältöjen kehittäminen – osahanke

Lähtökohtana oli saada tietoa, miksi tietyn pääaineen, ja sitä kautta tietyllä tavalla painottuneen käsityön sisällön valinneet opiskelijat, halusivat opiskella myös toisen pääaineen opettavan aineen sisältöjä? Tutkimuksen kohdejoukkona oli 8 käsityön aineenopettajaopiskelijaa, jotka opiskelivat Rauman opettajankoulutuslaitoksessa lukuvuonna 2006–07. Viisi käsityökasvatuksen pääaineopiskelijaa opiskeli käsityötieteen perusopintoja (3 naista, 2 miestä) ja kolme käsityötieteen pääaineopiskelijaa opiskeli käsityökasvatuksen sivu- ja aineopintoja. Tutkimusaineisto kerättiin seuraavasti: 1) vapaamuotoiset esseet koskien opiskelijoiden käsitystä käsityöstä ja sen opettamisesta ja 2) teemahaastattelut esseistä nousseiden teemojen mukaisesti. Aineistoa analysoidaan keväällä 2009.

2)Tulevaisuuden käsityön aineenopettajuus – osahanke

Rauman opettajankoulutuslaitoksessa aloitettiin syyslukukaudella 2007 uudenlainen käsityön aineenopettajakoulutus. Koulutuksen rakennetta kutsutaan Y-malliksi. Mallissa käsityökasvatuksen perusopinnot ovat laajuudeltaan 36 op ja ne jakautuvat perusopinnot yhteiseen osuuteen (22 op) ja opiskelijan valinnan mukaiseen painottuneeseen osuuteen (14 op). Käsityön aineenopettajaopiskelijat opiskelevat ensin yhteisen osuuden, joka sisältää teknisen työn ja tekstiilityön aineen substanssiopinnot sekä tuotesuunnittelua. Yhteisen osuuden jälkeen opiskelija valitsee itse sisältöalueen, johon hän haluaa painottua ja jatkaa sitä linjaa myös käsityökasvatuksen aineopinnot (41 op).

Tämän uuden monipuolisesti käsityön oppisisältöjä sisältävän opetussuunnitelman tavoitteena on ensisijaisesti, että käsityön aineenopettajaopiskelija tutustuu aikaisempaa laajemmin myös tekstiilityön sisältöihin ja sen didaktisiin toteutustapoihin. Raumalla opettavan aineen eli käsityön sisällöt ovat aikaisemmin painottuneet vain teknisen työn sisältöihin. Opiskelijalla säilyy edelleen yksilön oikeus opiskella valitsemansa käsityön sisältöalueen opintoja, syntyä siihen liittyviin erityisalueisiin ja tulla oman oppisisältönsä ammattilaiseksi. Käsityön aineenopettajakoulutuksen oppisisältöjen monipuolistuminen ei kuitenkaan tarkoita sitä, että tulevaisuudessa yksi opettaja välttämättä opettaa kaikki mah-

dolliset osa-alueet perusopetuksen käsityöoppiaineessa. Muutoksen tuulahdukseksi voitaneen olettaa, että molempien sisältöalueiden tuntemus vahvistaa ja edesauttaa myös käsityön aineenopettajien erittäin tarpeellista ja yhä lisääntyvää yhteistyötä, kun he kehittävät käsityöoppiainetta ja puolustavat yhdessä sen tärkeyttä merkitystä perusopetuksessa.

Tutkimus toteutetaan seurantatutkimuksena ja se aloitettiin syyskuussa 2007. Tutkimuksen kohdejoukkona ovat Rauman opettajankoulutuslaitoksen Y-mallin mukaisen käsityön aineenopettajakoulutuksen aloittaneet 39 pääaineopiskelijaa, joista naisia oli 6 ja miehiä 33. Sekä syksyllä -08 koulutuksen aloittaneet 40 pääaineopiskelijaa, joista naisia oli 8 ja miehiä 32. Aineiston keruumenetelmänä käytetään esseekirjoitelmia, joista ensimmäinen liittyi käsityökasvatuksen perusopintojen ensimmäiseen käsityön opintojakson ainedidaktiikan kurssiin. Toinen aineisto kerätään sekä keväällä että syksyllä 2009 käsityökasvatuksen perusopintojen (36 op) loputtua. Esseen kirjoittamista varten opiskelijoille annettiin seuraavanlaiset kysymykset: Miten minä ymmärrän käsityön peruskoulun oppiaineena? ja Mitkä ovat mielestäsi perusopetuksen käsityön kasvatukselliset tavoitteet?. Toisen esseen aihe(et) tarkentuvat ensimmäisestä aineistosta, mutta ymmärrys oppiaineesta ja sen kasvatuksellinen merkitys sisällytetään esseen ohjeistukseen.

3) Käsityön monipuolisuus perusopetuksen kokonaisvaltaisen kasvun perustana – osahanke

Ulvilan yhteiskoulussa on syksyllä 2007 aloitettu toteuttamaan 7. luokan käsityönopetusta niin, että kaikille oppilaille opetetaan yhteisesti molempia oppisisältöjä. Käsityön opetuksen toteuttaminen samansisältöisenä kaikille oppilaille on tutkimuskohteena erittäin ajankohtainen. Aiheesta on tehty muutamia tutkimuksia, mutta niissä on pääosin kartoitettu käsityötä opettavien opettajien näkemyksiä ja kokemuksia. Tämän tutkimuksen tavoitteena on selvittää Ulvilan yhteiskoulun 7. luokkien oppilaiden kokemuksia ja näkemyksiä molempia oppisisältöjä sisältäneestä käsityön opetuksesta.

Tutkimuksen ensimmäinen aineisto on kerätty keväällä 2008 kyselylomakkeella, joka sisälsi avoimia kysymyksiä. Toinen aineistonkeruu tehdään lomakekyselynä keväällä 2009. Tällöin kohdejoukkona ovat ne oppilaat, jotka ovat kuluvana lukuvuotena opiskelleet valinnaisen käsityön opintoja. Lisäksi haastatellaan Ulvilan yhteiskoulun käsityön aineenopettajia (kaksi teknisen työn aineenopettajaa ja yksi tekstiilityön aineenopettaja).

4) Käsityön aineenopettajien yhteistyö – osahanke

Käsityön tutkimuksissa (esim. Riipinen 2007) on voitu todeta, että taitava oppilas on yleensä taitava molemmilla käsityön osa-alueilla. Mutta erilaisten materiaalien ja tekniikoiden monipuolisuus haastaa sekä opettajat että oppilaat pohtimaan, kuinka laajalti ja millä tavoin tietyn käsityöllisen asian tai tekniikan osaaminen on hyödynnettävissä esimerkiksi toista tekniikkaa harjoiteltaessa.

Tämä näkökulma on lähtökohtana pohtiessani perusteluja monipuolisen eli samansisältöisen käsityön opetuksen toteuttamiseen perusopetuksessa. Jos painotetaan koulutuksellista eli säädeltyä tasa-arvoa, niin pakollinen käsityön opetus toteutetaan samansisältöisenä kaikille ja painottuneisuus tulee vasta esim. valinnaisopinnoissa. Jos käsityön opetuksen toteuttamisessa painotetaan valinnan mahdollisuuden tasa-arvoa, niin oppilas valitsee jossakin pakollisen käsityön opiskelun (vuosiluokat 1–7) vaiheessa painottuneen käsityön sisällön. Näin hän syventää taitojaan ja osaamistaan käsityön toisen oppisisällön alueella ja spesifioituu käsityön tiettyihin sisältöihin henkilökohtaisen valintansa mukaisesti. Tämä voisi kuitenkin tarkoittaa sitä, että jätetään hyödyntämättä se käsityön opiskelun kokonaisvaltainen kehittämismahdollisuus, mikä perustuu monipuolisen käsityön opiskeluun.

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, toteutetaanko käsityön opetusta samansäiltöisenä kaikille oppilaille, mikä on käsityön merkitys perusopetuksen oppiaineena opettajien näkemyksen mukaan ja minkälaista yhteistyötä käsityön aineenopettajat toteuttavat käsityön opetuksessaan. Tutkimuksen aineisto kerätään huhtikuussa 2009 kyselynä, jonka kohdejoukkona on n. 400–600 Suomen perusopetuksessa toimivaa teknisen- ja tekstiilityön aineenopettajaa.

Lähteet

- Kokko, S. 2006. *Käsityöt tyttöjen kasvatuksessa naisiksi*. Joensuun yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja., no 118. Verkkojulkaisu
http://joypub.joensuu.fi/publications/dissertations/kokko_kasityot/
- Lepistö, J. 2004. *Käsityö kasvatuksen välineenä. Seurantatutkimus opiskelijoiden käsityötä koskevien käsitysten jäsentyneisyydestä ennen luokanopettajakoulutuksen käsityön peruskurssin opintoja ja niiden jälkeen*. Turun yliopiston julkaisuja. Sarja C, osa 219.
- Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004*. Helsinki: Opetushallitus.
- Riipinen, A. 2007. *Yhteinen käsityö peruskoulun 7. luokalla. Opettajien kokemuksia yhteisen käsityön opetuksesta ja organisoinnista*. Käsityötieteen pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.

Käsityön taitopedagogiikka – mitä se on?

Erja Syrjäläinen

Esityksessä tarkastellaan taitopedagogiikkaa käsityön näkökulmasta. Taitopedagogiikka-tutkimushanke on luotu yhdessä dosentti Liisa Haverisen kanssa tarkastelemaan kotitalouden ja käsityön taitopedagogiikan kysymyksiä. Kuten kaikissa taitojen opetukseen ja oppimiseen liittyvissä kysymyksissä voidaan sekä kotitalouden että käsityön taitojen opetuksessa ja oppimisessa nähdä sekä yhteisiä että eriyviä piirteitä. Taitopedagogiikan taustalla on kysymys taidosta yleensä. Taitopedagogiikka (tässä yhteydessä) tarkoittaa taidon oppimiseen ja opetukseen liittyvien kysymysten tarkastelua.

Taitoa määritellään tässä esityksessä seuraavien väittämien avulla: taito on ongelmanratkaisun tulos, taito on hierarkkisesti rakentunut, taito kytkeytyy luovuuteen, taito on osittain hiljaista tietoa, taito kehittää älykkyyttä, taito edellyttää harjoittelua, taito on laatua, taito synnyttää asiantuntijuutta. Taito kuvaa sitä, että jokin oppimisen tavoite on saavutettu. Keskeistä käsityön luonteelle on, että se koostuu sekä suunnittelusta että valmistuksesta. Suunnittelu vaatii täysin erilaisia taitoja kuin valmistus. Näin ollen myös suunnittelutaitojen opetus ja oppiminen on oma erityiskysymyksensä valmistustaitojen opettamisen rinnalla.

Perinteinen näkemys taidon opetuksesta ja oppimisesta on kategorisoiva ja hierarkkiseen ajatteluun perustuva, jossa taidon oppiminen nähdään systemaattisesti rakentuvana ulkoisten toimintasarjojen jatkumona (Suonperä 1982; Vartiainen, Teikari & Pulkkis 1989). Taitopedagogiikan tavoitteena on antaa opettajalle monipuolista ymmärrystä siitä, miten ja mitä taitojen opettamisessa ja oppimisessa tapahtuu. Taitopedagogiikka-hankkeessa pitkän tähtäimen tavoitteena on tarkastella käsityön opetusta fenomenologisesta, sosiokonstruktivistisesta ja kehityopsykologisesta näkökulmasta. Viime vuosina keskiössä on ollut fenomenologisen tietokäsityksen kautta nouseva narratiivisen tietämisen maailma. Taito- ja taideaineissa hiljainen tietäminen on olennainen osa oppimista. Kertomusten ja tarinoiden avulla voidaan avata taitoihin kytkeytyvää hiljaista tietoa. Taidon kokemuksilla ilmiönä on piirteitä, joita voidaan kuvata tarinoina. Myös opettajan ajattelun tutkimuksessa (Clark & Peterson 1986; Kansanen ym. 2000; Toom 2006) on todettu, että opettajan tieto on paljolti narratiivista luonteeltaan.

Narratiivisuus voidaan siis nähdä pedagogisena keinona. Taitopedagogiikka-hankkeessa olemme eritelleet tähän liittyen kolmenlaisia kertomuksellisuutta hyödyntäviä keinoja: 1) metafora pedagogisen idean kantajana, 2) pedagoginen episodi – kertomus tekemisen sattumuksista ajassa ja tilassa, 3) taidon kehittymisen kertomus.

Lähteet

- Clark, C. M., & Peterson, P. L. (1986). Teachers' thought processes. Teoksessa M.C. Wittrock (toim.) *Handbook of research on teaching*. 3.painos. New York: Macmillan, 255–296.
- Kansanen, P., Tirri, K., Meri, M., Krokfors, L., Husu, J. & Jyrhämä R. 2000. *Teachers' pedagogical thinking. Theoretical landscapes, practical challenges*. New York: Peter Lang.
- Suonperä, M. 1982. *Taidon oppimisen ja opettamisen CMS-strategia. Teoreettis-didaktinen tutkimus*. Kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen julkaisuja 323. Jyväskylän yliopisto.
- Toom, A. 2006. *Tacit pedagogical knowing. At the core of teacher's professionalism*. Research report 276. Department of Applied Sciences of Education. University of Helsinki.

Vartiainen, M., Teikari, V., & Pulkkis, A. 1989. *Psykologinen työnopetus*. Hämeenlinna: Otakustantamo.

Taitopedagogiikka-hankkeen taustateoksia ja julkaisuja

- Haverinen, L. 2009. *Johdatus kotitalouden taitopedagogiikkaan. – Kertomukset kotitalousopetuksen hiljaisen tiedon tulkkina*. Kotitalous- ja käsityötieteiden laitoksen julkaisu 18. Helsingin yliopisto. Verkkojulkaisu <https://dspace.it.helsinki.fi/manakin/bitstream/handle/10224/4660/Taitopedagogiikka.pdf?sequence=1>
- Syrjäläinen, E. & Haverinen, L. 2008. Disclosing the tacit. A narrative approach to the nature of the teaching of skills. Teoksessa T. Tuomi-Gröhn (toim.) *Reinventing the art of everyday making*. Frankfurt am Main: Peter Lange, 43–163.
- Syrjäläinen, E. 2006. Taidon opettamisen ihanuus ja kurjuus. Teoksessa L. Kaukinen & M. Collanus (toim.) *Tekstejä ja kangastuksia. Puheenvuoroja käsityöstä ja sen tulevaisuudesta*. Artefakta 17. Hamina: Akatiimi, 108–118.
- Syrjäläinen, E. & Haverinen L. 2005. Kertomuksellisuus taitojen opetuksen ja oppimisen ymmärrystä avaamassa. Teoksessa A-L. Huttunen ja A. M. Kokkonen (toim.) *Koulutuksen kulttuurit ja hyvinvoinnin politiikat*. Jyväskylä: Suomen kasvatustieteellinen seura, 330–340. Verkkojulkaisu <http://ebooks.jyu.fi/isbn9513923843.pdf>.
- Syrjäläinen, E. 2004. Opettajan pedagogiset toimintatavat ja taidon opettaminen. Teoksessa R. Mietola & H. Outinen (toim.) *Kulttuurit, erilaisuus ja kohtaamiset*. Kasvatustieteen päivät Helsingissä 20.–21.11.2003. Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitos, 396–409. Verkkojulkaisu <http://www.helsinki.fi/ctl/julkaisut/ktp-2003/>
- Syrjäläinen, E., Kröger, T., Pöllänen, S. & Salo, U-M. 2003. Kertomuksia kohtaamisista käsityön oppitunneilla. Teoksessa A. Virta & O. Marttila (toim.) *Opettaja, asiantuntijuus ja yhteiskunta*. Ainedidaktiikan symposiumi 7.2.2003. Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan julkaisu B:72, 343–349.
- Syrjäläinen, E. 2003. Käsityön opettajan pedagogisen tiedon lähteeltä: Persoonalliset toimintatavat ja periaatteet käsityön opetuksen kontekstissa. Kotitalous- ja käsityötieteiden laitoksen julkaisu 12. Helsingin yliopisto. Verkkojulkaisu <https://oa.doria.fi/handle/10024/3606>

Ytimessä

Seija Kojonkoski-Rännäli

Filosofisella otteella käsityötä ja käsityökasvatusta tutkiessani olen pohtinut paljon sitä, miten materiaalin työstäminen käsin ja erilaisten käsityötaitojen oppiminen kehittävät ihmistä yleensä ja hänen vastuuntuntoaan erityisesti. Alusta asti on mielenkiintoni kohteena ollut ihmisen ja materiaallisen luonnon suhde ja käsityön merkitys sen suhteen kehittäjänä. Tämähän oli keskeinen teema väitöstutkimuksessani, ja samaa aihepiiriä olen käsitellyt muutamassa jo 1990-luvulla ilmestyneissä artikkeleissani.

2000-luvun alussa tutustuin Habermasin (1981, 384) kehittämään ihmisen toimintatypologiaan, jonka mukaan ihminen ei lainkaan kykene toimimaan ymmärrysorientoituneesti ei-sosiaalisessa toimintatilanteessa. Toimintamme on aina päämääräorientoitunutta ja välineellistä toimiessamme muun olevaisen kuin ihmisten kanssa. Teorian taustalla on käsitys siitä, että ihminen on älyllisessä kehityksessään ohittanut mahdollisuutensa oppia ymmärtämään materiaalista luontoa, joka ei voi kielellisesti kertoa itsestään ja intresseistään. Habermasin ajattelussa kielestä siis tuli ihmisen oppimisen raja-aita. Omassa ajattelussani käsityöstä alkoi muovautua se väline, jonka avulla ihminen voi oppia toimimaan ymmärrysorientoituneesti myös ei-sosiaalisessa ympäristössään. Pari artikkelia syntyi näissä pohdintoissa. Myös taito ja taitamisen rooli ihmisen kyvyssä orientoitua ymmärtäen materiaan ja materiaaliseen maailmaan alkoi kiinnostaa uudella tavalla. Tästäkin aiheesta syntyi jokunen artikkeli. Vuonna 2005 ilmestyi artikkelini Käsityön filosofian lähtökohtia. Sen tarkoituksena oli ”herätellä historiansa horroksesta” (Deleuze & Guattari 1994, 82) käsitteitä ja ajatuksia, jotka auttavat entistä paremmin ymmärtämään käsityötä kaukaa ihmisen kulttuuriperinnöstä nousevana ilmiönä ja tekemisentapana, samoin kuin niitä ehkä piiloon jääneitä merkityksiä ja mahdollisuuksia, joita käsityö sisältää tämän päivän maailmassa ja yhteiskunnassa.

Näitä näin jälkeenpäin ajatellessani koen päässeeni tutkimuksissani inhimillisen työn ja toiminnan ytimeen. Entistä selvemmin tulee näkyviin ihmisen tekemisentavan ratkaiseva vaikutus hänen ajattelutapaansa ja elämäntapaansa. Käsityötaito näyttäytyy Aristotelen tarkoittamana varsinaisena taitona, joka on totuudenmukaisesti päättelevä tekemisvalmius. Sen haltija ja käyttäjä on vastuussa tekemisestään. Timo Klemolan tutkimuksiin tutustuminen selvensi käsitystäni taidosta tiedonhankinnan välineenä. Ihmisellä on psyykkishenkisen kokemushorisonttinsa ohella oltava avoimena myös kehollinen kokemushorisontti. Sen avoimuus on fyysisen harjoittelun avulla saatua taitoa ja kuntoa, joka mahdollistaa materiaalin muokkaamisen ja fyysisessä ympäristössä liikkumisen. Taitonsa ja kuntonsa avulla ihminen voi ottaa maailman kehollisesti haltuunsa. Se on aivan erilainen kokemus, kuin minkä saa tarkkailemalla ympäristöään ja maailmaa ulkopuolelta havainnoiden. Taitava liike lähestyy sitä, mitä Heidegger kutsuu ajatteluksi. Siinä ihminen saavuttaa hiljaista tietoa (tacit knowledge) ilman kieltä. Se on tekijän ja materiaalin välistä vitaalista kommunikaatiota.

Viime aikojen kiinnostuksen kohteeni on ollut laatu; sen määritelmä hyvin yleisellä tasolla ja erityisesti laadun tekijän oma laatu. Kaksi artikkelia tästä aiheesta on ilmestynyt ja kolmas on äskettäin hyväksytty julkaistavaksi. Tässä yhteydessä tulee selkeästi näkyviin ihmisen eettisyys eräänä tärkeänä tekijänä inhimillisen toiminnan ja tekemisen ytimessä. Onko tutkimuksen tässä irrottava käsityöstä ja siirryttävä etiikkaan? Ei missään tapauksessa, tässä käsityön tutkimukselle ja opetukselle avautuu uusi sarka, sen kyntämiseen olen nyt käymässä.

Ekologisen etiikan tutkija Suvielise Nurmi epäilee, että vallitsevassa moraalissa diskurssimme on ongelmia, kun ei-inhimillisen maailman asioilla ei ajatella olevan vakavasti otettavaa moraalista relevanssia. Ihmisen ajatellaan olevan moraaliagenttina materiaalisista konteksteistaan eristetyt, ruumiittoman ja historiattoman. (Nurmi 2008, 390–391.) Mutta voiko ihminen unohtaa sitoumuksensa, suhteensa ja ruumiillisuutensa ja heittää ne yltään kuin ylimääräiset vaatteet paljaan ja puhtaan neutraalin moraaliolennon päältä, kysyy Nurmi. Toisenlaisina ajattelutapoina hän nostaa esiin sosiaalisen konstruktionismin ja sosiobiologian sekä ekofeministien näistä muotoileman näkemyksen, jota on nimitetty muun muassa 'taltutetuksi konstruktionismiksi'. Ekofemistien mukaan kaikki inhimillinen toiminta on myös ruumiillista. Materiaalinen todellisuus sekä antaa mahdollisuudet inhimilliselle toiminnalle ja kulttuuriselle asioiden käsitteellistämiseksi että myös rajoittaa niitä. Käsitteetkin ovat sidoksissa maahan, koska käsitteellistäjä on ruumiillinen materiaalisesta ympäristöstään osa. Ympäristöetiikan tärkeimmäksi hyveeksi nousee taito suhtautua tilanteisiin ja maailmaan herkällä ja rakkaudellisella asenteella – ekofeministit ovat puhuneet 'rakkaudellisesta katse-lukulmasta ja hoiva-herkästä asenteesta'. (Mt. 397–402.) Nämä näkemykset yhdistävät käsityön tutkimuksen ekofeminismiin. Kyse on meidän näkökulmas-tamme taidon herkistämistä kokemisenkyvystä siten, että ihminen voi saada autenttista tietoa luonnolta itseltään ja toimia sen puolestapuhujana eettisessä keskustelussa ja päätöksenteossa. Pelkästään oikeasta järjenkäytöstä ei seuraa moraalista ymmärrystä, järjen ja moraalisen totuuden suhde on paljon monimutkaisempi. Hyvän ymmärtäminen edellyttää hyvän tekemistä; järki on harjaannutettava näkemään kunnioitusta, vastuuta ja rakkautta odottava maailma. (Nurmi 2008, 408.) Onko tässä eräs käsityökasvatuksen tärkeimmistä tehtävistä tänä päivänä?

Lähteet

- Deleuze, G. & Guattari, F. 1994 (1991). *What is Philosophy?* (Qu'est-ce que la philosophie? Käännös Graham Burchell & Hugh Tomlinson). London: Verso.
- Habermas, J. 1981. *Theorie des kommunikativen Handelns. Band 1. Handlungs-rationalität und gesellschaftliche Rationalisierung*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Nurmi, S. 2008. Ihmisluonto ja moraalit. Ympäristöetiikan pyrkimyksiä kohti relationaalista moraaliagenttia. *Teologinen aikakauskirja* 113 (5), 390–411.

Rajaton ja rajallinen käsityö

Anna-Mari Raunio

Ajattelemme mielellään, että ideaali maailma olisi sellainen, jossa ei ole rajoja vaan avoimuutta, joustavuutta ja rajoittamattomuutta. Jokapäiväisessä elämässä on kuitenkin selvää, että on paikkoja, jonne ei voi mennä, esineitä, joihin ei saa koskea; asioita, joita ei saa haluta ja ajatuksia, joita ei sopisi ajatella. Myös käsityön kulttuurissa on erilaisia rajoja: näkemyksiä siitä, mitä, millä tavalla ja kenen sopii tehdä. Yhtaikaa kaikilla elämän alueilla, konkreetisti ja symbolisesti, jatkuvasti koetellaan rajoja, ylitetään niitä, rakennetaan uusia ja puretaan vanhoja rajoja. Tässä esityksessä tarkastelen rajan käsitettä yleisesti sekä erityisesti käsin tekemistä sekä rajattomana että rajaavana osana ihmisen elämää.

'Raja' tarkoittaa suomen kielessä ainakin kahta asiaa: se voi olla abstrakti kuvaus asioiden reunasta tai muuttumisesta toiseksi tai se voi olla konkreetti, täsmällinen paikka tai kohta kartalla tai maisemassa (Jukarainen 2001, 99). Samalla tavalla muutkin eron teot, rajat ja niiden paikannukset perustuvat yleensä sopimukseen eroista ja samuudesta. Rajat eivät ole vain kartalle piirrettyjä steriilejä viivoja vaan sijaitsevat kaikkialla yhteiskunnassa, lukuisissa käytänteissä ja toimintatavoissa, joiden perusteella jotkut määrittyvät kuulumaan rajojen sisäpuolelle ja jotkut ulkopuolelle (Paasi 2002, 158).

Käsitykset erilaisista rajoista ovat peräisin yhteisöstä ja yhteiskunnasta, jossa elämme. Rajoihin ei kiinnitä huomiota arjen elämässä silloin, kun ne vastaavat odotuksia järjestä, merkityksistä ja järjestyksestä. Rajoja voidaan pitää itsestään selvinä, kunnes ne tulevat tavalla tai toisella kyseenalaisiksi ja toimivat meitä vastaan. Tämän vuoksi raja koetaan usein esteeksi, jota pitää välttää. (Kerosuo 2006, 1.) Raja liittyykin usein rajoittamiseen, rajaamiseen; ajatus rajoista viittaa erottelujen tekemiseen ja suhteellistamiseen yli sosiaalisten ilmiöiden, organisaatioiden ja instituutioiden.

Ihmiset, ideologiat ja tavarat liikkuvat yhä enemmän, nopeammin ja vaivattomammin yli rajojen paikasta toiseen. Perinteisten maantieteellisten rajojen merkitys on muuttunut ja ohentunut; niiden sijaan rajojen muotoutumista tapahtuu muilla elämän alueilla, paikallisesti ja mikrotason sosio-spatiaalisissa prosesseissa. Rajat ja rajattomuus jäsentyvät fyysisestikin lähemmäs yksittäistä ihmistä, samalla rajat ovat yhtä lailla mentaalisia karttoja ja mielikuvia kuin näkyviä esteitä ja rajoitteita. (Newman 2006, 144–147.) Yhdeksi rajan perusideaksi on muotoutunut ajatus siitä, että ihmisen oletetaan pystyvän erottamaan sen, mikä on 'minun' siitä, mikä on 'sinun' (Blomley 2004, 283). Rajat eivät ole ainoastaan esteitä, vaan ihmisyhteisön toimivuuden kannalta niitä tarvitaan luomaan järjestystä ja auttamaan hahmottamaan ympäröivää maailmaa.

Veiteberg (2005) toteaa, että käsityö on lähtökohtaisesti rajalla: sen "paikka" on olla välissä, käsityö jo sinänsä on uudelleenmäärittelyä ja rajojen hakemista, usein myös niiden ylittämistä. Käsityö on ollut tapana asettaa esimerkiksi taitteen ja muotoilun rajapinnalle, jonkinlaiseksi funktionaalisuuden ja ei-funktionaalisuuden, tradition ja uusintamisen välitilaksi. Tämä ajatus käsityöstä rajatilana tekee ymmärrettäväksi sen, että käsityö tuntuu pakenevan täsmällisiä määrittelyjä ja luisuvan yli rajaavien määritelmien.

Vaikka käsityön määritelmä karttaa rajoja, liittyy varsinaiseen käsityöhön ja käsin tekemiseen erilaisia rajoja. Käsin tekeminen helposti rajaa ihmisen yksin tekemiseen, pois julkisista paikoista ja tiloista. Käsityö on tullut julkiseen tilaan vasta, kun tuotteita on asetettu nähtäviksi, näyttelyyn tai ostettavaksi. Käsityöhön on tullut mukaan tapoja, joilla voidaan rikkoa yksinäisen ja yksin tekemisen rajoja. Internet-yhteisöt ja virtuaaliset jaetun asiantuntijuuden toimintaympäristöt sekä erilaiset tapahtumat ja liikkeet, jotka rohkaisevat ja kannustavat käsin

tekemiseen julkisesti ja julkisilla paikoilla, murtavat tai ainakin ohentavat yksityisen ja julkisen rajan käsityön tekemisen tilana. Yhtaikaa käsityön tekemisen merkitys yksityisyyteen ja hiljaisuuteen vetäytymisen keinona on tiedostettu, ja myös pyrkimystä systemaattisesti käyttää käsityötä yksityisen rajan rakentamiseen on nähtävissä.

Käsin tekeminen on taitolaji. Rajan näkökulmasta käsityö voi olla mahdollisuus omien rajojen ylittämiseen ja koettelemiseen, kun uskaltautuu kokeilemaan ja kehittämään omia tekijän taitojaan. Toisaalta, taito voi olla näkymätön muuri käsin tekemiseen: tekemiseen vaadittava taito saattaa näyttää kaukaiselta ja tavoittamattomalta – sellaiselta, jota itse ei voi koskaan saavuttaa.

Kulttuurissamme on yhä vallalla käsityksiä rajoista käsityön ja sukupuolen välissä: mikä käsityö ja tekijän sukupuoli ”kuuluvat” yhteen. Helposti teemme päätelmiä tekijästä ja hänen sukupuolestaan tekniikan tai tuotteen perusteella. Tämä raja on niin voimakas, että hallinnolliset päätökset tai lainsäädäntö eivät ole pystyneet sitä murtamaan. Toisaalta, käsin tekeminen on voimakas tapa ylittää sukupolvien väliset rajat, käsityö on voimakas tapa reflektoida omaa naiseutta ja mieheyttä, kun tekeminen kytkee tekijänsä esimerkiksi oman suvun naisten jatkumoon.

Käsin tekemisen materiaalit, tekniikat ja mallit kulkevat vaivatta yli rajojen, mutta odotamme kuitenkin käsityön tuotteen heijastavan myös paikallista kulttuuria; käsityöltä toivotaan historiallisia tai kulttuurisia viitteitä. Globaalissa maailmassa myös käsityön tuotteiden pitäisi kuitenkin puhutella ihmisiä yli rajojen, niin että myös käsityötuotteet saisivat uusia markkina-alueita. Käsityössä pitäisi yhdistää lokaali alkuperäisyys ja globaali rajattomuus.

Ihmisen toiminta määrittää rajoja, toteaa Kerosuo (2006). Tässä mielessä käsin tekemällä ja käsin tekevillä ihmisillä on mahdollisuus tutkiskella inhimillisen elämän rajoja. Käsityö on kuitenkin varsin ambivalentti, merkityksiltään vaihteleva, raja. Käsityössä ja käsityöllä on mahdollista siirtää ajatuksia ja materiaaleja yli rajojen, kuten on myös mahdollista liikutella käsityön tekemistä rajattuna, henkilökohtaisena tilana, joka on mahdollisuus vetäytymiseen ja rauhoittumiseen, etsien ja tunnistaen omia rajoja ja reunoja. Käsityö voi ylittää ja asettaa rajoja, rinnakkain ja samanaikaisesti. Käsityössä ja käsityöllä rajat hakevat uusia paikkoja. Tällä tavalla käsityö pitää huolta ihmisestä ja inhimillisen elämän perustarpeista.

Lähteet

- Blomley, Nicholas. 2004. Flowers in the Bath: Boundary Crossing at the Public-private Divide. *Geoforum* 36, 281–296.
- Jukarainen, Pirjo. 2001. *Rauhan ja raudan rajoilla*. Rauhan ja konfliktitutkimuskeskus. Tutkimuksia 92. Helsinki.
- Kerosuo, Hannele. 2006. *Boundaries in Action. An Activity-theoretical Study of Development, Learning and Change in Health Care for Patients with Multiple and Chronic Illnesses*. Kasvatustieteen laitoksen julkaisu. Helsingin yliopisto. Verkkojulkaisu <https://oa.doria.fi/handle/10024/3666>
- Newman, David. 2006. The Lines that Continue to Separate Us: Borders in our 'Borderless' World. *Progress in Human Geography* 30 (2), 143–161.
- Paasi, Anssi. 2002. Rajat ja identiteetti globalisoituvassa maailmassa. Teoksessa Jussi Tunturi & Taina Syrjämä (toim.) *Eletty ja muistettu tila*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 154–176.
- Veiteberg, Jorunn. 2005. *Craft in Transition*. Bergen: Kunsthøgskolen i Bergen.

Käsityö konteksteina: Kulttuurintutkimuksen näkökulma

Miia Collanus

Pirkko Anttila (2009) on hiljattain todennut, että ”käsityö elää monella tapaa murrosaikaa” (myös Anttila 2008, 4–5). Monet totutut rajat ovat liudentuneet (Anttila 2009) tuottaen sellaisia kulttuurisia jäsennyksiä, jotka ehdottavat käsityötieteen paradigman muotoilua uudelleen. Esitän tässä kulttuurintutkimuksellista lähestymistapaa yhdeksi mahdolliseksi kehikseksi, jonka avulla tieteenalaa voidaan uudistaa.

Monitieteinen käsityö ja olemuksellistamisen ongelma

Käsityötieteessä on tutkittu moninaisia käsitöitä, mutta, ehkä tiedostamattakin, olemuksellistettu käsityötä. Tieteenalan paradigman keskiössä oleva käsityö on nähty erilliseksi ja liikkumattomaksi (esim. Seitamaa-Hakkarainen ym. 2007, IV). Tutkimuksissa on myös pyritty määrittelemään käsityön olemusta (esim. Luutonen ym. 1999, 6). Paradoksaalisesti oikeastaan kaikissa käsityötieteen tutkimuksissa ja tieteenalakuvauksissa käsityö ymmärretään kuitenkin moninaisena ja monitieteistä lähestymistapaa edellyttävänä (esim. Luutonen ym. 1999; Seitamaa-Hakkarainen ym. 2007).

Valitettava seuraus paradigman keskiössä olevan ”käsityön” olemuksellistamispyrkimyksistä on, että myös paradigma sulkeutuu. Seurauksena on monen käsityötieteilijän tunnistama vaikeus tehdä tulkintoja, kun ilmiö on nähdään moninaisena, mutta tutkimuksen käytännöissä tutkimuskohde ”käsityö” olisikin pyrittävä määrittelemään jo tutkimusprosessin alussa (vrt. Hall 1996, 138). Näin on erityisesti opinnäytteissä, jotka ovat erinomaisia ilmentymiä siitä, miten tieteenala hahmottaa oman identiteettinsä.

Käsityö konteksteina

Kulttuurintutkimus on tutkimussuuntaus, jonka juuret ovat humanistisissa tieteissä, erityisesti kirjallisuustieteessä (Jenks 2005, 109). Kaikki tutkimus, jossa tutkitaan kulttuuria, ei siis ole kulttuurintutkimusta, samalla tavoin kun ei kaikki naisia kohdistuva tutkimus ole naistutkimusta (Lehtonen 1994). Käsityötieteilijöistä Jaana Kärnä-Behm (2005) on rakentanut tutkimuksensa kulttuurintutkimukselliselle lähestymistavalle. Myös Kaija Heikkisen (1997) kulttuuriantropologinen väitöskirja avasi käsityötiedettä kulttuurintutkimukselle.

Kulttuurintutkimuksessa on nykyisin monia lähestymistapoja ja näkökulmia (esim. Fornäs 1998, 28). Oma nurkkani kulttuurintutkimuksessa rakentuu politiikan tutkijoiden Ernesto Laclau ja Chantal Mouffen (2001) diskurssiteorialle. Laclau ja Mouffen diskurssiteoria pyrkii eroon jaosta kielellisiin ja eikielelliseen tapoihin tuottaa kulttuurisia merkityksiä ja korostaa poliittisuutta määräävänsä kaikessa sosiaalisessa (ja kulttuurisessa).

Kulttuurintutkimuksessa lähtökohtana on, että kaikki kulttuurinen ja sosiaalinen on jatkuvassa liikkeessä, rakentuu erilaisissa käytänteissä ja on kontekstispesifiä. Käsityö on siten ”totta” vain kontekstissään (Laclau & Mouffe 2001; Hall 1997; Grossberg 2006). Käsityön analyysissä määräävä ei tästä näkökulmasta olekaan artefakti, tekijä tai prosessi, vaan se konteksti johon käsityökäytänne on sijoittunut (Grossberg 1986, 89).

Kontekstilla en tässä tarkoita kuitenkaan ”ilmiön taustaa” tai välitöntä tiluatiota, joka kehystää toimintaa. Identiteetti rakentuu aina suhteessa johonkin, sitä tuotetaan siis rajalla. Konteksti on siten suhdeverkosto, jossa erojen ja samuuksien kautta rakentuu kulttuurinen ymmärrys vaikkapa nyt käsityöstä. Konteksti on tavoitettavissa vasta tutkimusprosessin lopputuloksena (Grossberg, 2006; Laclau 1996). Tutkimuksen tuloksena konteksti on aina keinotekoinen sul-

keuma, joka hetkellisesti pysäyttää liikkuvan ilmiön osoittaakseen sen rakenteen (Slack 1996).

Kulttuurintutkimuksellinen ajattelutapa ei edellytä käsityötieteen teoreettisten jäsenysten heittämistä romukoppaan, mutta kutsuu kylläkin tarkastelemaan niitä toisenlaisesta näkökulmasta. Se kutsuu kysymään, millaista todellisuutta nykyiset jäsenykset tuottavat, mitä ne sulkevat ulkopuolelleen ja millaisia vaikutuksia valinnoilla on.

Käsityöllä on monta identiteettiä. Kulttuurintutkimuksellisesta näkökulmasta käsityötieteen ei tarvitsisi lähtökohtaisesti rajata joitakin käsityön ulottuvuuksia ulkopuolelleen. Rajanvedoilta ei tällöinkään voitaisi välttyä, mutta niitä ei tarvitsisi ymmärtää antagonistisiksi joko-tai-asetelmiksi vaan ne voisi ajatella agonistisiksi sekä-että-suhteiksi (vrt. Mouffe 2005).

Lähteet

- Anttila, Pirkko. 2009. *Käsi- ja taideteollisuusalan tämän hetkinen tilanne ja tulevaisuuden näkymät*. Puheenvuoro Opetushallituksen seminaarissa Käsi- ja taideteollisuusalan perustutkinto: Uudistetut perustutkintojen perusteet käyttöön 23.4.2009
- Anttila, Pirkko. 2008. Käsityöllisyyden tutkimuksen rooli ja merkitys nykyajassa. Teoksessa M. Friman. & M. Luutonen (toim.) *Käsityö- ja muotoilualan tulevaisuudesta*. *Artelogi* 11, Hämeenlinna: Käsityöllisyyden tutkimusseura, 2–7.
- Fornäs, Johan. 1998. Digital Borderlands. Identity and Interactivity in Culture, Media and Communication. *Nordicom Review*. 19 (1), 27–38.
- Grossberg, Lawrence. 2006. Does Cultural Studies Have Futures? Should It? (Or What's the Matter with New York?) *Cultural Studies* 20 (1), 1–32.
- Grossberg, Lawrence. 1986. Response to Critics. *Critical Studies on Mass Communication* 3 (1), 86–95.
- Hall, Stuart (1996) On Postmodernism and Articulation. An Interview with Stuart Hall. Edited by Lawrence Grossberg. Teoksessa David Morley & Kuan-Hsing Chen (toim.) *Stuart Hall. Critical Dialogues in Cultural Studies*. London: Routledge, 131–150.
- Hall, Stuart. 1997. (toim) *Representation. Cultural Representations and Signifying Practices*. London: Sage.
- Heikkinen, Kaija (1997) *Käsityöt naisten arjessa. Kulttuuriantropologinen tutkimus Pohjoiskarjalaisten naisten käsityön tekemisestä*. Artefakta 4. Helsinki: Akatemi.
- Jenks, Chris. 2005. *Subculture. The Fragmentation of the Social*. London: Sage.
- Kärnä-Behm, Jaana 2005. *Käsityö kulttuurisena kategoriana*. Kotitalous- ja käsityötieteiden laitoksen julkaisuja 15. Helsingin yliopisto.
- Laclau, Ernesto & Mouffe, Chantal. 2001(1985) *Hegemony and Socialist Strategy. Towards a Radical Democratic Politics*. London: Verso.
- Laclau, Ernesto. 1996. *Emancipation(s)*. London: Verso.
- Lehtonen, Mikko. 1994 *Kyklooppi ja kojootti*. Subjekti 1600–1900-lukujen kulttuuri- ja kirjallisuusteorioissa. Tampere: Vastapaino.
- Luutonen, Marketta, Koskennurmi-Sivonen, Ritva, Koski, Jussi T., Raunio, Anna-Mari, Salo-Mattila, Kirsti, Seitamaa-Hakkarainen, Pirita & Syrjäläinen, Erja. 1999. *Työrukkanen. Tutkimus Helsingin yliopiston käsityönopeettajan koulutuksessa*. Helsingin yliopiston käsityönopeettajan koulutus. Verkkojulkaisu <http://www.helsinki.fi/~rkosken/rukkanen.pdf>
- Mouffe, Chantal. 2005. *On the Political*. London: Routledge.
- Seitamaa-Hakkarainen, Pirita, Pöllänen, Sinikka, Luutonen, Marketta, Kaipainen, Minna, Kröger, Tarja, Raunio, Anna-Mari, Sipilä, Outi, Turunen, Virpi, Vartiainen, Leena & Heinonen Asko. 2007. *Käsityötieteen ja käsityömuotoilun sekä teknologiakasvatuksen tutkimusohjelma Savonlinnan opettajankoulu-*

tuslaitoksessa. Kasvatustieteiden tiedekunnan tutkimuksia no 100. Joensuu yliopisto.

Slack, Daryl Jennifer. 1996. The theory and method of articulation. Teoksessa David Morley & Kuan-Hsing Chen (toim.) *Stuart Hall. Critical Dialogues in Cultural Studies*. London: Routledge, 112–127.

Yhteisöllinen käsityön tekeminen

Vartiainen Leena

Käsityötaidon ja -tiedon hankkiminen on muuttunut voimakkaasti viime vuosi-
na. Käsityökulttuurin muodot leviävät maailmanlaajuisesti ja harrastajayhteisöt
ovat nousseet uudenaikaiseen rooliin käsityötaidon ja -tiedon välittämisessä. Nii-
den jäsenet ovat omatoimisesti ryhtyneet tekemään käsityötä ilman erillisen or-
ganisaation kontrollia. Olen tutkinut suomalaisten live-roolipelaajien ja histo-
riaharrastajien käsityön tekemistä kehysanalyysin avulla. Pyrkinessään ymmärtä-
mään tapahtumia yksilö tulkitsee tilannetta erilaisten kehysten kautta, muun
muassa leikin, taistelun tai teatterin kautta. Kehykset toimivat yksilön ja yhteisön
yhdistävänä tekijänä. Sosiaalinen tilanne syntyy, kun paikalla on kaksi tai use-
ampia henkilöitä. Tilanteen sisällä syntyvä kohtaaminen synnyttää vuorovaiku-
tustilanteen, ja keskeistä siinä on osallistujien yhteinen ja jaettu huomion kohde.
(Goffman 1974; Puroila 2002.) Tutkimukseni selvittää viiden eri kehysten kautta,
millaisia käsityöhön liittyviä rooleja harrastajilla on, miten harrastajien käsityöl-
linen toiminta jäsentyy ja millaisia merkityksiä harrastajien luomat artefaktit vä-
littävät. Tutkimuskehysinä ovat roolikehys, mediakehys, taitokehys, artefakti-
kehys ja yhteisöllisyyden kehys.

Harrastajat liikkuvat erilaisissa rooleissa kunkin sosiaalisen tilanteen mu-
kaan. Virtuaalimaailman yhteisössä he kokoontuvat keskustelemaan yhteisistä
käsityön tekemisen ongelmista. He kohtaavat keskustelupalstoilla tiedonhakijoi-
na, neuvonantajina tai asiantuntijoina tietyssä käsityön tekemisen ongelmassa. He
toimivat myös tiedontuottajina kirjoittamalla käsityöblogeja. Reaalimaailmassa
harrastajat kokoontuvat käsityötapahtumiin ja toimivat käsityön ohjaajina seuran
uusille jäsenille. Kokeneemmat harrastajat kohtaavat aloittelevia harrastajia ja
pyrkivät opastamaan heitä käsityön tekemisen eri vaiheissa. Kuvitteelliseen maa-
ilmaan siirryttäessä he omaavat hahmonsä mukaisen roolin. Esimerkiksi histo-
riatapahtumassa he ovat seppiä, värjäreitä, kankureita jne. Kehyksiin liittyvät
roolit voivat kuitenkin olla myös päällekkäisiä eri tilanteissa. Esimerkiksi histo-
riaharrastajat voivat toimia käsityöyrittäjinä sekä reaalimaailmassa että kuvitteel-
lisessa maailmassa, mutta myös nettiyrittäjinä virtuaalimaailmassa.

Historiaharrastajat ja liveroolipelaajat jäsentävät monin tavoin käsityöllistä
toimintaansa. Blogien kirjoittaminen on yksi jäsentämisen keino. Blogeissa voi
tuoda esille omia onnistumisia tai epäonnistumisia, joten ne toimivat itsearviointi-
keinona. Blogin kirjoittamisen avulla kaikkea ei tarvitse pitää mielessä vaan
osaamistaan voi ulkoistaa virtuaaliseksi esitykseksi. Päiväkirjatyypin blogien
kirjoittaminen ei ole kuitenkaan suljettu tila, vaan muut pääsevät näkemään käsi-
työnä tehtyjä tuotoksia ja arvioimaan niitä. Bloggaamisen tarkoituksena on samo-
jen kiinnostuksen kohteiden päivittäminen toisten kanssa, palautteen saaminen
toisilta, omien mielipiteiden ilmaiseminen ja paineiden purkaminen kirjoittamal-
la. Verkostojen ja kontaktien luominen onkin tärkeä osa bloggaamista. (Nardi,
Schiano & Gumbrecht 2004.) Toinen käsityöllisen jäsentämisen keino ovat harras-
tajien pitämät taitoesitykset yleisölle tai käsityötapahtumat seuran jäsenille. Täl-
löin yksilö jäsentää käsityön tekemistä valmistautumalla esitystapahtumaan. Kä-
sityöllisen toiminnan jäsentymistä voidaan tarkastella myös rooliasun valmista-
misen ja pukeutumisen kautta. Hahmon rakentamisen vaiheessa harrastajat toi-
mivat aluksi virtuaalimaailmassa suunnittelemalla hahmon varustusta, mutta
siirtyvät rooliasun teknisen toteutuksen vaiheessa konkreettisen tekemisen maa-
ilmaan. Pukeutuminen rooliasuun siirtää heidät kuvitteelliseen peli- tai histo-
riatapahtuman maailmaan.

Harrastajien valmistamat puvut ja esineet toimivat peli- tai historiatapah-
tumassa merkitysten välittäjinä. Ne voidaan nähdä ikonina (esimerkiksi ritarin

rautahaarniska), indeksinä (tuovat esille tekijän taitavuuden) tai niissä voi olla erilaisia symbolisia merkityksiä (esimerkiksi värit, heraldiset kuviot tai hahmon arvo-asema). (Luutonen 1997.) Artefakteina niillä on tärkeä rooli pelaajan diegesiksen tason muodostumisessa. Diegesis tarkoittaa kaikkea sitä, mikä on totta pelissä. Roolipelaajan diegesis on enemmän kuin kuvitteellinen maailma, se on väliaikaista todellisuutta. (Loponen & Montola 2004.) Yhteisöllisyyden kehyyksessä korostuu jaettu asiantuntijuus suunnittelussa ja käsityöprosessissa. Suunnittelu vaatii monien eri alan näkemyksiä ja osaongelmien ratkaisemista. Oleellista on yhteisesti jaettu tietämys. (Lahti, Seitamaa-Hakkarainen & Hakkarainen 2004.) Harrastajat liikkuvat eri taitotasoilla ja näkemyksiä vaihdetaan verkkoympäristössä. Kokeneet käsityöharrastajat (*ekspertit*) tuovat ideoitaan esille, mutta myös aloittelevat pelaajat (*noviisit*) esittävät ajatuksiaan yhteisen kohteen kehittämiseksi. Artefaktit toimivat visuaalisena elementtinä yleisölle historiatapahtumissa, joten harrastajat pyrkivät laadukkaaseen lopputulokseen. Historiaharrastajien tapahtumissa ja Keskiaikaisilla markkinoilla artefaktit ovat lisäksi myyntituotteita ja toimivat näin välineenä ammattiin ja yrittäjyyteen. Virtuaalimaailman käsitteelliset artefaktit (esimerkiksi blogit) ovat merkittävässä asemassa käsityötiedon ja taidon siirtämisessä tuleville sukupolville.

Yhteisöllinen käsityön tekeminen ilmenee harrastajayhteisöissä usealla tavalla. Live-roolipelaajien ja historiaharrastajien käsityötaidon ja -tiedon omaksuminen koostuu itsenäisestä käsityötiedonhankinnasta, osallistumisesta tapahtumien käsityöprojekteihin sekä kehittämällä yhdessä harrastukseen liittyviä artefakteja. Keskustelupalstat, sähköposti ja blogit muodostavat tärkeän yhteisöllisen käsityön tekemisen foorumin, jossa harrastajat neuvovat toisiaan käsityön tekemisessä, suunnittelevat uusia tuotteita ja tuottavat tietoa jokaisen harrastajan ulottuville. Sosiaalinen kanssakäyminen ja ystävien tapaaminen ovat tärkeä osa peli- ja historiaharrastamista ja käsityön tekeminen yhdistää harrastajat jo tapahtumien valmisteluvaiheessa.

Lähteet

- Goffman, E. 1974. *Frame Analysis. An Essay on the Organization of Experience*. Boston: Northeastern University Press.
- Lahti, H., Seitamaa-Hakkarainen, P. & Hakkarainen, K. 2004. Collaboration patterns in computer supported collaborative designing. *Design Studies* 25 (4), 351–371.
- Loponen, M. & Montola, M. 2004. A Semiotic View on Diegesis Construction. Teoksessa M. Montola & J. Stenros (toim.) *Beyond Role and Play. Tools, Toys and Theory for Harnessing the Imagination*. Helsinki: Ropecon.
- Luutonen, M. 1997. *Kansanomainen tuote merkityksenkantajana. Tutkimus suomalaisesta villapaidasta*. Helsinki: Akatiimi.
- Nardi, B. A., Schiano, D. J. & Gumbrecht, M. 2004. Blogging as Social Activity, or, Would You Let 900 Million People Read Your Diary? *Chi Letters* 6 (3).
- Puroila, A-M. 2002. *Erving Goffmanin kehysanalyysi sosiaalisen todellisuuden jäsentäjänä*. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja. B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä 41.
- Elävä Keskiäika ry: www.keskiaika.org
Suomen Live-roolipelaajat: www.larp.fi

Käsityö varhaisten tekstiilitaiteilijoiden vallan välineenä

Leena Svinhufvud

Funktionalismin murroksesta lähtevät käsitykset modernin muotoilun historiasta liittävät käsityöhön ja käsitöihin usein toiseuttavan diskurssin: käsin tekeminen edustaa mennyttä maailmaa, tuotantotapaa ja toimintamalleja, jotka eivät kuulu nykyaikaiseen elämään. Toisaalta käsin tekeminen on ollut tärkeä väline ja mielikuva rakennettaessa materiaalien mestarointiin perustuvaa taidekäsityön traditiota, joka on ollut hyvin tärkeä pohjoismaisessa muotoiluhistoriassa. Tekstiilitaide ammatillistui Suomessa maailmansotien välisenä aikana. Alan koulutus käynnistyi 80 vuotta sitten Taideteollisuuskeskuskoulussa (nykyinen Taideteollinen korkeakoulu), ja tekstiilitaiteilijat esiintyivät 1920–30-lukujen julkisuudessa kiinnostavina taiteilijoina ja erityisesti kudonnan asiantuntijoina. Taidehistorian väitöskirjaan (Svinhufvud 2009) perustuva paperi erittelee käsityön merkityksiä tekstiilitaiteilijoiden toiminnassa ja suhteessa taideteollisuuden nykyaikaistumiseen.

Tekstiilitaiteen opetuksen käynnistyminen merkitsi kudontatekniikan haltuunottoa. Käsin kudonta oli tärkeä taito, mutta myös symbolisesti merkittävä aluevaltaus Suomessa, jonka kansallinen ideologia korosti talonpoikaisen kätevyuden ja omavaraisuuden ihanteita maailmansotien välisenä aikana. Käsin kudotut tai käsin kudotuilta näyttävät tekstiilit antoivat myös moderneihin sisustuksiin oikeanlaisen tunnelman. Hillityt kudonnaiset, räsymatot tuvan lattialla, seinällä mahdollisesti raanu tai ryijy, keittiössä ruudulliset verhot, edustivat pohjoismaista sisustamisen ihannetta, jota levitettiin vaikutusvaltaisesti muualle Eurooppaan 1920-luvulla. Tekstiilien vaatimattomuus – ”anonyymisyys” – ja käsiyömaisyyden olivat tärkeitä piirteitä.

Tekstiilitaiteilijoiden kentänvaltaus tapahtui kotiteollisuuden ja käsityön kentällä. 1920-luvun lopulta lähtien tekstiilitaiteilijat esiintyivät yhä enemmän julkisuudessa käsityömallien suunnittelijoina. Käsityömallien suunnittelussa ja niihin liittyvässä valistuksessa muodostettiin erityinen esteettinen, mutta samalla tekninen asiantuntija-asema suhteessa käsityön ammattilaisiin ja kotiteollisuuden ja ammattikasvatuksen piirissä toteutettuun käsityöopetukseen. Käsityömallienkin oli tärkeää olla ”taiteilijan suunnittelema”.

Suomessa tekstiilitaiteilijat käyttivät monin tavoin hyväksi olemassa olevaa ja tehdasteollisuuden rinnalla vahvistuvaa käsiteollista tekstiilituotantoa – kutoimoita ja ammattitaitoisia kutojia. Naisten yrittäjäyys taideteollisuudessa maailmansotien välisenä aikana on myös kiinnostava kansainvälinen ilmiö. Tutkimus on nostanut esille naisia, jotka aloittivat käsityön tekijöinä suunnitellen, toteuttaen ja myyden itse omat tuotteensa ja laajensivat tämän jälkeen tuotantoa ottamalla käyttöönsä käsityöläisiä, ja mahdollisuuksien mukaan suunnittelemalla malleja ja myös muille tuotantolaitoksille. Erityisesti käsin kudonnassa nähtiin sopivia arvoja ja taloudellisia mahdollisuuksia, ja esimerkkejä sen hyödyntämisestä on sekä Euroopasta että Yhdysvalloista.

Tekstiilitaiteilijoiden omista kirjoituksista avautuva ”omakuva” korostaa taiteilijan käytännöllistä työtä yleisön palvelijana Suomen kotien hyväksi. Ammattimaisuuden retoriikka on keskeistä tekstiilitaiteilija Eva Anttilan kirjoituksissa Suomen tekstiilitaiteesta 1930-luvun vaihteessa. Kirjoituksen rakentavat mielikuvan vakavasti otettavista, monitaitoisista taiteilijoista ja haastavat sukupuolitavan käsityksen siitä, että työ tekstiilien parissa olisi näiden naisten kutsumus. Suunnittelijana toimiminen tekstiileissä, sen kummemmin kuin millään muullaakaan alalla, ei merkinnyt välttämättä intohimoista suhdetta käsin tekemiseen.

Taidekäsityön (tekstiilitaiteen) näkökulmasta on korostettu taiteilijan omaehtoista suhdetta materiaaliin. On tavanomaista, että tekstiileistä puhutaan

ikään kuin ne olisivat suunnittelijansa toteuttamia, vaikka näin ei useinkaan ole ollut laita. Tekstiilitaiteilijat omaksuivat symbolisesti kutojan taidot ja tekninen taito, jota käsityöläinen osoittaa toteutuksessa, oli suunnittelijan ”pääomaa”. Tekstiilitaiteilijoiden koulutuksen kautta saavuttama tekninen asiantuntemus vaikutti uudenlaisten tehtävien avautumiseen, esimerkiksi Suomen Käsityön Ystävien kutomon johtajana.

Lähde

Svinhufvud, Leena. 2009. *Moderneja ryijyjä, metritavaraa ja käsityötä. Tekstiilitaide ja nykyaikaistuva taideteollisuus Suomessa maailmansotien välisenä aikana*. Helsinki: Designmuseo.

Tekstiilitaiteilija Marjatta Metsovaara

Heidi Pietarinen

Tutkimukseni aiheena on Marjatta Metsovaaran (s. 1927) työskentely tekstiilitaiteilijana Metsovaara Oy:ssä (1954–1980) Suomessa ja Albert van Haveren tehtaalla (1963–1987) Belgiassa 1960-luvulla. Tekstiilitaiteilijan uran erityispiirteisiin kuuluu se, että hän suunnitteli kaikki Metsovaara Oy:n ja van Haveren tekstiilitehtaan sisustustekstiilit. 1960-luvulla Marjatta Metsovaara suunnitteli sisustustekstiilejä säännöllisesti kolmelle eri tehtaalle: Metsovaara Oy:ssä valmistettiin matot, verho-, erikois- ja huonekalutekstiilit, Tampella painoi painokankaat ja Albert van Haveren tehtaalla Belgiasta tulivat jacquard- ja huonekalutekstiilit sekä painetut puuvillasametit. Lisäksi Metsovaara suunnitteli sisustustekstiilejä useille kotimaisille tekstiilitehtaille kuten Villayhtymälle, FinnFlarelle ja FinnRyalle sekä sateenvarjokankaita Green & Greenille. Joitakin Metsovaaran suunnittelema tekstiilejä valmistettiin myös ulkomailla, mm. Tanskassa, Portugalissa ja Iossa-Britanniassa.¹

Esteettisesti merkittävien ja aikalaisten arvostamien Metsovaara-tekstiilien tekstuurit sävähdyttävät edelleen. Tekstiilitaiteilijan aktiivikausi (1954–1968) on huikea menestystarina. Värien lisäksi sisustustekstiilien sidokset ja erilaiset materiaalikokeilut herättävät välittömästi katsojan mielenkiinnon. Siitä huolimatta Suomen modernin designin historiassa tekstiilitaiteilijasta ja Metsovaara-tekstiileistä on kirjoitettu hämmästyttävän vähän. Selaillessa tekstiilitaiteilijan valokuvamateriaalia ja leikekokoelmaa huomaa, että hänen suunnittelema tekstiileistä kirjoitettiin useassa Euroopan maassa ja Yhdysvalloissa muun muassa sisustusalan aikakaus- ja sanomalehdissä.² Erityisesti 60-luvun alkupuolella Metsovaara oli teollisesti kudottujen tekstiilien edelläkävijä, koska hänen maahantuomiensa jacquard-tekstiilien värikkyys, laatu ja koristeellisuus eivät kohdanneet vertaistaan Suomessa. Vaikka Metsovaara kuuluu Maija Isolan, Vuokko Eskolin-Nurmesniemen ja Armi Ratian tavoin suomalaisen tekstiilisuunnittelun huippuihin, ratkaisevimman ja merkittävimmän työn tekstiilitaiteilijana hän teki kudottujen sisustustekstiilien suunnittelijana. Yllätyksellisiä elämyksiä tarjosivat erityisesti jacquardit ja erikoistekstiilit, kuten *Korento*, *Kuulto*, *Turnajainen* ja *Valoseinä*. Metsovaaran tekstiilisuunnittelu seurasi kansainvälisiä suuntauksia, erityisesti Boris Krollin taiturimaista jacquard-tekstiilisuunnittelua, joten hän rinnastuu selkeimmin yhdysvaltalaisiin, mutta myös ruotsalaisiin tekstiilitaiteilijoihin.

Metsovaara-tekstiilien markkina-alueita olivat erityisesti Pohjoismaat ja Eurooppa, viennin Yhdysvaltoihin ollessa vähäisempää. Tekstiilitaiteilija tunnetaan parhaiten eurooppalaisena ja suomalaisena tekstiilitaiteilijana, mutta Metsovaara-tekstiilit luovat kuvan kansainvälisestä tekstiilitaiteilijasta. Metsovaara-tekstiilit tuovat kirjoitetun historian rinnalle modernia suomalaista tekstiilisuunnittelua visualisoivan historian. Kudottujen ja painettujen tekstiilien dekoratiivisuus, runsaus ja loisto eivät rajoitu vain väreihin, materiaaleihin, kuvioaiheisiin tai valmistustekniikoihin. Ne ovat tutkimushaastatteluiden tapaan kuin pienistä

¹ MM > HP 24.7.2004; Jackson 2000, 23; Metsovaara 1980, 5. Curriculum vitae; Niilonen 1968, 18; Metsovaara 1966, 1, 3. Näyttelyluettelo; Niilonen 1961, 30; Niilonen 1968, 18. Jack Lenor Larsen valmisti myös joitakin Metsovaara-tekstiilejä lisenssin avulla Yhdysvalloissa. Metsovaaran sisustustekstiilejä, kuten *Comfort II* -huonekalutekstiiliä ja *Sakasti*-erikoistekstiiliä on käytetty kirkkojen sisustustekstiileinä, mutta tekstiilitaiteilija ei suunnitellut varsinaisesti kirkkotekstiilejä. MM > HP 24.7.2004; MM > HP 8.7.2000.

² MMA; MMb; MMc.

paloista tehtyjä mosaiikkeja, jotka sisältävät viittauksia eri aikakausien kuvataiteeseen ja kulttuureihin. Tämä metafora sopii oivallisesti myös Metsovaara-sisustustekstiiliaineistoon, joka on säilynyt vain osittain, mikä vaikeutti hänen aktiivikautena suunnittelemiensa tekstiilien kokonaisvaltaista jäljittämistä. Kokoavan tulkinnan apuna olivat haastatteluiden lisäksi myös alkuperäiset tekstiilimallit, koska pelkkien valokuvien perusteella olisi ollut hankala luoda luotettavaa kuvaa Metsovaara-tekstiileistä. Yhdistämällä erilaiset tiedonhankintamenetelmät olen mielestäni löytänyt myös Metsovaara-tekstiilien parhaimmiston.

Metsovaaran aktiivikauden innovatiivisuus oli varsin ainutlaatuista suomalaisessa ja kansainvälisessä tekstiiliteollisuudessa. Tasapainoilu teollisen tekstiilisuunnittelun ja -taiteilijuuden välillä rinnastaa Metsovaaran miesmuotoilijoiden liikkuvuuteen eri taidealojen välillä, mikä huipentui tekstiilitaiteilijan Suomessa ja ulkomailla järjestetyissä yksityisnäyttelyissä. Hänellä oli myynnin ja markkinoinnin tajua ja ryhtyi rohkeasti myymään sisustuskokonaisuuksia. Yksityisnäyttelyiden kavalkadi (esimerkiksi Taidehallin yksityisnäyttelyt vuosina 1963, 1966 ja 1969) luo merkittävän kehityskaaren tekstiilitaiteilijuuden rakentamisessa. Suomi oli tekstiilitaiteilijalle design-tekstiilien näyttämö, jossa tekstiilit saivat ensi-iltansa ennen ulkomaisia yksityisnäyttelyjä. Näyttelyt loivat uudenlaista käsitystä design-tekstiilien markkinoinnista ja samalla ne tekivät tekstiilitaiteilijan nimeä tunnetuksi laajalti kotimaassa ja ulkomailla, erityisesti Euroopassa. Ne olivat uutuuksien foorumi, jonne kutsuttiin tutustumaan myös ulkomaiset yhteistyökumppanit. Näyttelytoiminta on osoitus siitä, että osittain ulkomainen ura, teollisten kudottujen tekstiilien anonymiteetti, koneellinen toistettavuus tai julkisten tilojen tekstiilit eivät merkinneet hänelle anonyymia tekstiilitaiteilijuutta.

Lähteet

Yksityishenkilöiden arkistot

Marjatta Metsovaara (MM)

Metsovaara, Marjatta, (MMa), Nizza, Ranska.

Tekstiilimateriaali

Metsovaara, Marjatta, (MMb), Nizza, Ranska.

Valokuvamateriaali

Metsovaara, Marjatta, (MMc), Nizza, Ranska.

Leikekokoelma

Haastattelut

Marjatta Metsovaara MM > HP. Haastattelut Heidi Pietarinen.

Taiteilijahaastattelu Urjalankylässä 8.7.2000. Haastattelijan muistiinpanot.

Taiteilijahaastattelu Urjalankylässä 24.7.2004. Haastattelunauha ja haastattelijan muistiinpanot.

Metsovaara, Marjatta, 1966. Marjatta Metsovaaran tekstiilinäyttely Taidehallissa 25.9.–9.10. 1966. Metsovaara Oy. Näyttelyluettelo.

Metsovaara, Marjatta, [1980]. Marjatta Metsovaara. Metsovaara Oy. Curriculum vitae.

Painetut lähteet ja kirjallisuus

Niilonen, Kerttu. 1961. Kodikkuutta tekstiilien väreillä, materiaaleilla, sidoksilla. *Kaunis Koti* 1, 26–31.

Niilonen, Kerttu. 1968. Marjatta Metsovaaran Closed Collection. *Kaunis Koti* 2, 18–20.

Jackson, Lesley, 2000. *The Sixties. Decade of Design Revolution*. London: Phaidon Press.

Ruumiinkuva, muoti ja kaava

Kirsti Salo-Mattila

Vaatetuksen opetukseen liittyvä tutkimukseni *Body Image in Clothing Classes* nosti esiin kysymyksen ruumiinkuvan vaikutuksesta vaateen kaavoitukseen (Salo-Mattila 2007). Pohdittaessa muodin vaikutusta kaavoitukseen keskeiseksi kysymykseksi nousee ruumiin ja muodin yhteensovittaminen yksilön kannalta. Kysymyksen teoreettisessa tarkastelussa tarpeellista ruumiinkuvan käsitettä sovelletaan seuraavassa pohdinnassa sen psykologisessa merkityksessä, yksilön kuvana omasta ruumiistaan ja sen toiminnoista.

Ruumiinkuva

Ruumiin skeeman (body scheme) ja *ruumiinkuvan* (body image) käsitteet kehittyivät neurologiassa 1910–1930-luvuilla. Englantilainen Henry Head (1861–1940) esitteli 1911 kaksi alitajuntaista ajatusmallia, ruumiin asentojen skeeman ja ruumiin pinnan muotojen skeeman. Niiden avulla Head katsoi ihmisen hallitsevan ruumiinsa spatiaalisesti. Itävallasta Yhdysvaltoihin muuttanut Paul Schilder (1886–1940) esitteli 1935 ruumiinkuvan käsitteen, jolle hän antoi Headin skeemoista poiketen myös optisen, emotionaalisen ja sosiaalisen luonteen. Psykologiassa ruumiinkuvan käsite on myöhemmin saanut todellisesta fyysisestä ruumiista loitonneen sisällön. Kyseessä on muistikuva ruumiista, niin kuin se oli aiemmin, tai mielikuva ruumiista, jota ei koskaan ole ollut fyysisessä maailmassa. (Ks. käsitteiden kehityksestä Tiemersmja 1989, 109–110, 188.)

Nuorten naisten syömishäiriöitä pidetään seurauksena vääristyneestä ruumiinkuvasta. Naistutkimuksessa on 1980-luvulta alkaen tuotu voimakkaasti esiin kulttuurisia syitä laihuushäiriöön. Anorektisuus on haluttu nähdä ensisijaisesti yhteiskunnallisena protestina tai muuten johdonmukaisena äärimuotoisena käyttäytymisenä sairauden asemesta. (Bordo 2003, 45–69.) Nälkä on houkutus, joka johtaa elämän hallinnan menetykseen, ja vastaavasti nälän kieltäminen merkitsee tahdon voittoa ruumiista (Ashley ym. 2004, 201). Nuorille tytöille muotimallin epäluonnollisen laihalta vaikuttava ruumis voi olla haluttava tavoite, koska se edustaa kurinalaisuuden tuottamaa mielihyvää (Dwyer 2004, 417).

Myös muodin ammattilaisten oma käyttäytyminen voi ulkonaisesti tarkastellen vaikuttaa laihuushäiriön kaltaiselta, mutta se on silti sosiaalisesti loogista. Huippumallit vain toimivat oman ruumiinsa suhteen johdonmukaisesti saadakseen työtä muodin järjestelmässä, jossa jo lähes sata vuotta on vallinnut äärimmäisen hoikkuuden ihanne.

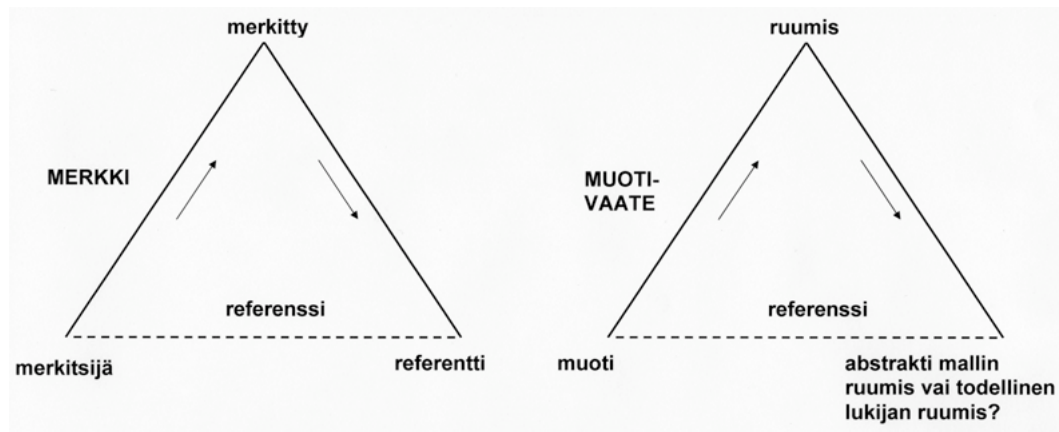
Muodin vaikutus

Nopeasti muuttuvasta perusluonteestaan huolimatta muoti sisältää myös hitaasti muuttuvia elementtejä. Georg Simmel (1858–1918) pohti 1905 julkaistun esseensä *Philosophie der Mode* lopuksi tällaista ”pysyvyyttä muutoksen puitteissa”. Simmelin mukaan muodilla on ”taipumus säästää energiaa” ja pyrkii saavuttamaan tavoitteensa mahdollisimman taloudellisesti. Tämä selittää muodin kertautumisen. Muoti ei myöskään ole riittävän vahva muuttamaan samalla tavalla kaikkea vaikutuspiirissään. Jotkut muodot vastustavat muutosta. (Simmel 1997, 204–205.)

Muodikas ruumis näyttäisi kuuluvan muodin järjestelmässä Simmelin tarkoittamaan hitaasti muuttuvaan ainekseen. Yhdessä järjestelmään kuuluvan taloudellisuuspyrkimyksen kanssa tämän voisi tulkita johtavan siihen, että muotivaatteiden kaavoituksessa on pohjimmitaan hyvin hitaasti muuttuvia piirteitä.

Roland Barthes (1915–1980) analysoi muodin suhdetta ruumiiseen 1967 julkaistussa teoksessaan *Systeme de la Mode*. Barthesin mukaan muoti käsittelee kahda ruumista, abstraktia mallin ruumista muotilehdessä ja todellista lukijan ruu-

mista. Järjestelmä ottaa ruumiin haltuunsa ja yhdistää sen sausuorelaisessa "merkissä" eli lehden esittelemässä muotivaatteessa "merkittynä" "merkitsijään" eli vallitsevaan muotiin. Mutta kumpaa ruumista, abstraktia vai todellista, muotivaate signifioi lukijalle? (Barthes 1983, 213, 258) (Kuviot 1–2)

Kuviot 1–2. Muotivaate merkinä Barthesin ajattelussa. Nuolet osoittavat, kuinka referenssi (katkoviiva) toteutuu merkityn eli ruumiin idean kautta. Kuviot KS-M (vrt. esitystavasta esim. Vuorinen 1997, 45).

Muodin järjestelmässä on Barthesin mukaan kolme erilaista tapaa selvittää abstraktin ja todellisen ruumiin välisestä "epäjatkuvuudesta". Niiden tulokset ovat kuitenkin muotilehden lukijan kannalta erilaiset. Ensimmäistä Barthesin esittämää tapaa voidaan kuvaavasti nimittää *puhtaan muodon strategiaksi*. Muotia esittelevän mallin ruumiin epätodellisuus, sen liioiteltu solakkuus ja pitkäjäsenisyys, ei anna lukijalle mahdollisuutta yhdistää sitä esimerkiksi mihinkään tietynlaiseen vartaaloon. Lukijan huomio keskittyy esiteltyyn vaatteeseen. Toista tapaa voidaan vastavasti kutsua *muodikkaan ruumiin strategiaksi*. Todellisuuteen viittaava kuvausympäristö muuttaa mallin ruumiin lukijan mielessä muodikkaaksi. Samalla itse vaate kuitenkin jää vähemmälle huomiolle. Kolmannelle tavalle voidaan antaa nimi *muodonmuutoksen strategia*. Siinä muoti muokkaa yksilöllisesti räätälöidyn vaateen avulla lukijan ruumiinkuvan niin, että se vastaa muodin ideaalia. (Ks. Barthesin esityksestä Barthes 1983, 258–260; vrt. Barthesin esityksen tulkinasta Perthuis 2005, 409–410.)

Ruumiinkuvan harmonisointi

Barthesin esittämän analyysin pohjalta voidaan päätellä, että muodin järjestelmällä on taipumus vaikuttaa lukijan ruumiinkuvaan negatiivisesti. Muotikuvasa mallin ruumiin epätodellisuus kiinnittää lukijan huomion vaatteeseen, jos kuva ei sisällä kontekstuaalisia viitteitä todelliseen maailmaan. Toisaalta, jos esitelty kuvausympäristö on realistinen, muotikuva saa lukijan kokemaan mallin ruumiin muodikkaana. Muotilehti tai muotia esittelevä media sisältää runsain mitoin molempia kuvatyyppejä. Ajatus mallin ruumiista eräänlaisena muotoiltuna vaatepuuna selittää, miksi järjestelmä suosii pitkäjäsenistä hoikkuutta; ja ajatus mallin ruumiista muodikkaana kontekstissa selittää, miksi lukija omaksuu järjestelmän esittelemän ruumiin ideaalin, jonka eräs piirre on liioiteltu hoikkuus.

Muodin ideaalin ja muotilehden lukijan ruumiinkuvan välille syntyy useimmissa tapauksissa ristiriita. Sen ratkaisemisen kannalta pelkkä hoikkuuden tavoittelu on hyödytöntä. Vain jos lukijalla on varaa muodinluojan yksilöllisesti räätälöimään vaatteeseen, hän saa ruumiinkuvansa sopeutumaan muodin ideaaliin.

Muotilehden lukijalla on mahdollisuus ruumiinkuvan harmoniaan myös oman kaavasunnittelun ja vaatteen toteuttamisen kautta. Oli muotivaate ateljeetyötä tai itse tehty, harmonian kokeminen edellyttää ruumiin skeeman huomioon ottamista. Kaavoituksessa se merkitsee muodin puitteissa tapahtuvaa väljyyksien järjestämistä eri puolille vartaloa henkilökohtaisia mieltymyksiä vastaavasti.

Lähteet

- Ashley, B., Hollows, J., Jones, S. & Taylor, B. 2004. *Food and Cultural Studies*. London: Routledge.
- Barthes, R. 1983 (1967). *The Fashion System (Système de la Mode)*. New York: Hill and Wang.
- Bordo, S. 2003 (1993). *Unbearable Weight. Feminism, Western Culture, and the Body*. Berkeley: University of California Press.
- Dwyer, A. 2004. Disorder or Delight? Towards a New Account of the Fashion Model Body. *Fashion Theory* 8 (4), 405–424.
- Perthuis, K. de. 2005. The Synthetic Ideal: the Fashion Model and Photographic Manipulation. *Fashion Theory* 9 (4), 407–424.
- Salo-Mattila, K. 2007. Body Image in Clothing Classes. Teoksessa J. Lavonen (toim.) *Tutkimusperustainen opettajankoulutus ja kestävä kehitys. Aine-didaktinen symposiumi Helsingissä 3.2.2006. Osa 1. Käyttäytymistieteellinen tiedekunta*. Helsingin yliopisto, 264–272.
- Simmel, G. 1997 (1905). The Philosophy of Fashion (Philosophie der Mode). Teoksessa Frisby, D. & Featherstone, M. (toim.) *Simmel on Culture. Selected Writings*. London: Sage, 187–206.
- Tiemersma, D. 1989. *Body Schema and Body Image. An Interdisciplinary and Philosophical Study*. Amsterdam: Swets & Zeitlinger.
- Vuorinen, J. 1997. *Taideteos merkinä. Johdatus semioottiseen taidekäsitteeseen*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Materiaali ja taito ilmaisun ja laadun perustana Ajatuksia käsityöstä Ulla Berghin neulevaatteiden äärellä

Ritva Koskennurmi-Sivonen

Neulottua–Stickat Ulla Bergh (aiemmin *Taidekutomo Oy*) oli yksi Helsingin maineikkaista muotiateljeista, joiden suosio hiipui 1970-luvulla. Tämän yrityksen toimintaa ja tuotteita tutkiessani olen voinut yhdistää kaksi aiempaa kiinnostukseni kohdetta, nimittäin yksilöllisen suomalaisen pukeutumisen ja neulonnan. Siihen nähden, miten pieni osa neuleilla on ollut muodin tutkimuksessa (Black 2002), tämä kohde tuntuu ansaitsevan aivan erityistä huomiota.

Pohdin materiaalia, taitoa, ilmaisua ja laatua näiden ryhmätyönä valmistettujen vaatteiden äärellä¹ mutta en rajoita ajatustani niihin. Ne vain ovat tällä hetkellä käsillä ja tarjoavat ajatuksille konkreettisen kiinnepohdan, jollaista mielelläni suosin. Pidän toisella kädellä kiinni käsitteistä ja toisella käsityöstä, tässä tapauksessa ammattikäsitteistä.

Materiaali on kaiken tekemisen mahdollistaja, myös melkein mahdottomissa olosuhteissa. Pula-aikana materiaali oli vaikkapa lumppulankaa tai huonomaineista sillaa. Sitten pääasialliset materiaalit tulivat Tammisaaren Kotivillasta ja Pariisista – tiettyjä vakiolaatuja ja lisäksi muuta sen mukaan, mikä siellä oli muodikasta. Materiaalilla ei ollut mitään muuta rajoitusta, kuin että lanka kulki tiheäneulaisessa neulekoneessa tai että siitä saattoi neuloa tai virkata käsin ja että sitä saattoi käyttää vaatteena, ei pelkästään esittää muotinäytöksessä.

Taito liittyy yhtäältä materiaaliin. Taito on ensinnäkin kykyä nähdä olevaisen ohi vielä olemattomaan. Berghin vaatteissa ja asusteissa tämä tarkoitti esimerkiksi taitoa yhdistellä värejä ja raaka-aineita lukemattomilla ainutkertaisilla tavoilla ja käsitellä jo neulottua pintaa litistämällä, latistamalla, leikatella, vanuttaen ja muilla menetelmillä täydentämällä sekä antaa muoto ja suhteuttaa se ihmiseen. Vaatteet syntyivät neulonnalle ja kankaasta ommelluille vaatteille ominaisilla tavoilla. Eri tekniikoiden yhdistämistä ja materiaalin käsittelyä ohjasi vain yksi metaääntö: tehdään niin kuin hyvä tulee ja idea toteutuu.

Konkreettiseen materiaalin käsittelyyn taidon tekee kuitenkin hyödylliseksi vasta *makutaito*, kyky käyttää omaa makuaan toisten hyväksi. Niiden yhteisvaikutuksesta syntyy tyyli, joka puolestaan tekee tuotteet haluttaviksi.

Ilmaisu liittyy makutaitoon. *Tilaa antava ilmaisu*² jättää vaatteiden käyttäjälle mahdollisuuden ilmaista itseään, mikä kuuluu asiakkaan sanoissa: ”Ullan kautta minä huomaisin, että minullahan on oma persoonallisuus.” Minimalismi ilmaissumuotona (kuva 1) vaatii erityistä muodonantokykyä ja tuottaa usein ajattomuutta, joka mahdollistaa käytön jopa monessa polvessa. Tai ilmaisu kiteyttää jotain ajanhengestä (kuva 2), jonka integroituminen tekijän omaan tyyliin tekee turvalliseksi ja hyväksyttäväksi mutta jota asiakas ei keksisi itse haluta ja tilata.

Laatu ilmenee vaatteissa itsessään. Onneksi on näin, ja tutkija pääsee hypistelemään niitä vuosikymmenten jälkeen. Mutta ennen kaikkea laatu on käyttäjän kokemuksessa, ja siksi useiden aineistojen käyttäminen on olennaista. Tyyli on tekijöiden tuote, joka elää ja lunastaa arvonsa vaatteiden ja käyttäjän vuorovaikutuksessa. Joskus laatukokemuksessa on mukana kolmaskin osapuoli, ulkopuolinen katsoja, mutta brandin tunnistaa materiaalista ja muodosta, ei logosta.

¹ Muita näkökohtia samojen tekijöiden puvuista ja asusteista olen esittänyt konferenssipaperissani ”Knitted Fashion” (Koskennurmi-Sivonen 2008).

² Tällaista tilaa antavaa ilmaisua voisi kutsua myös *passepartout*-efektiksi, kuten olen tehnyt toisessa yhteydessä (ks. Koskennurmi-Sivonen 1998, 202).

Kuva 1. Asiakkaalle suunniteltu koneella neulottu iltapuku, 1964. Joka toinen kerros villaa, joka toinen synteettistä "kristallilankaa". Neulottua-Stickat Ulla Bergh. Koru Birgitta Bergh.

Kuva 2. Flower Power, 1967. Näytökseen suunniteltu takki koneella neulottua vanutettua villaa. Virkatut applikaatiot Margareta Kuntzi. Neulottua-Stickat Ulla Bergh.

Kun asiakas käyttää sanaa "taikuus", hän tiivistää sitä palvelun ja vaateen laadun kokemusta, jossa neulomisen taitoa ja makutaitoa on käytetty materiaaleihin ja hänelle on tuotu nähtäväksi täsmälleen hänelle sopivia tuttuja tai aivan uusia neulepinta- ja värikokeiluja useina muunnelmina, joita hetkeä aikaisemmin ei vielä ollut olemassakaan.

Vaikka mieluummin vältän metafyyssiseltä kuulostavia selityksiä käsityöstä, tämä taikuiden aspekti tulee esiin sekä aineistosta että käsityötä koskevasta tutkimuskirjallisuudesta, erityisesti englannin craft-sanan johdannaisen yhteydessä ('witchcraft' ja 'crafty' esim. Risatti 2007, 17). Asiakkaan kokemustahan ei voi kieltää, ja niinpä käsityön tutkijana mieluisaksi osakseni jää ottaa selvää, mitä "taikurien" takahuoneessa on tapahtunut.

Onko sitten taidosta ja erityisesti sen materiaalisesta näkymisestä puhuminen ääni menneisyydestä? Tässä tapauksessa se on, koska on puhe lähimenneisyyden tutkimuksesta, mutta taito ja materiaali eivät ole irrallaan tämän päivänkään käsityöstä. Tällä vuosituhanella julkaistuissa teoksissa *Thinking through craft* (Adamson 2007) ja *A theory of craft – function and aesthetic expression* (Risatti 2007) kirjoittajat omistavat paljonkin huomiota materiaalille ja taidolle jopa lukujen otsikkotasolla. Heidän esimerkkinsä ovat kylläkin etäällä omien tutkimusesi-neideni materiaaleista ja tekniikoista, enkä ole mitenkään erityisesti näiden teosten lumoissa. Ammattikäsitteilyn problematiikka on kuitenkin hyvin tunnistettavissa.

Mitä taas tulee korkealaatuisen vaatteiden valmistamiseen käsityönä menneinä aikoina ja nykyään, juuri materiaalin käsitteleminen taitavasti näyttää olevan jatkuvasti keskeistä ammattikäsitteilyssä. Esimerkiksi Suomessa aiemmin tyypillinen ehdoton uniikkiuden vaatimus on kadonnut tai ainakin lieventynyt (Koskennurmi-Sivonen 2009), mutta asiakkaiden laatuodotukset ja tekijöiden kunnianhimo eivät ole kadonneet mihinkään (Koskennurmi-Sivonen & Pietarila 2005; Hakulinen 2007). Asiakkaat odottivat nautittavia tuotteita ennen pukeutumiskulttuurin romahdusta ja odottavat niitä myös uuden nousun jälkeen, ja siihen tekijät vastaavat. Siihen mielihyvään perustuen, jota tässä tutkimuksessa informantteini olleet ihmiset ovat kokeneet, voisi Patrick Jordania (2000) mukailleen puhua pukujen käyttäjien sijaan niiden nauttijoista.

Nyt tutkimistani puvuista, kuten monista muistakin ammattikäsitteilyä valmistetuista puvuista, on tullut nautittavia ainakin kolmen hengen, suunnittelijan, neulojan ja ompelijan, ryhmätyön tuloksena. Jokaiseen työhön on sisällytynyt rutiinia, sellaista perusosaamista, joka tekee ammattikäsitteilyn ylipäänsä mahdolliseksi. Jokaiseen työhön on lisäksi sisältänyt ongelmanratkaisua vaativia tehtäviä ja kokeilua. Lopputuloksessa nämä ovat erottamattomina osina ainutkertaisen väriyhdistelmän ja täydellisyyttä tavoittelevan muodon kestävässä kokonaisuudessa. Korostan tätä siksi, että aivan liian usein käsityöpuheissa eri tekijöiden työnjako näyttyy riveillä tai rivien välissä siten, että suunnittelija tekee älyllisen ja esteettisen (usein vielä taiteelliseksi nimetyn) työn ja muut toteuttavat rutiineja vailla kiinnostavuutta tai ongelmanratkaisua. Suunnittelija on kylläkin ollut liikkeen omistaja, materiaalien hankkija, liikkeellepaneva voima, kontaktihenkilö ja tyypillisesti vielä ihmistuntijakin, mutta neulojan ja ompelijan osa vain toistamista vaativissa käsitöissä ei sovi samaan kuvaan ammattikäsitteilyä.

Näiden tuotteiden ja ihmisten kokemusten seurassa voi kulkea läpi käsityön huonojen ja hyvien aikojen, pula-ajasta ja korvikemateriaaleista Pariisin huippumateriaaleihin. Paradoksaalistako vai ei: kun materiaalit olivat kehoja, käsityö oli arvossaan ja haluttua; kun materiaalin laatu kehittyi huippuunsa, käsityön kannattavuus kävi kyseenalaiseksi.

Laatua, muodista ja tyylistä puhumattakaan, ei voida omistaa vain käsityön käyttöön ja sen ylistämiseksi. Varsin hyvin tiedetään, että teollisuudessa laadun valvonta saattaa olla äärimmäisen pitkälle vietyä. Materiaali ja sen työstäminen henkilökohtaisella taidolla on kuitenkin juuri käsityössä *luovuttamatonta*.

Lähteet

- Adamson, Glen. 2007. *Thinking through craft*. Oxford: Berg.
- Black, Sandy. 2002. *Knitwear in Fashion*. London: Thames & Hudson.
- Hakulinen, Irma. 2007. *Halusin tulla hyväksi ompelijaksi*. Käsityötieteen pro gradu -tutkielma. Joensuun yliopisto. Verkkojulkaisu
http://joypub.joensuu.fi/publications/masters_thesis/hakulinen_halusin/
- Koskennurmi-Sivonen, Ritva. 1998. *Creating a Unique Dress*. Helsinki: Akatiimi.
- Jordan, Patrick W. 2000. *Designing Pleasurable Products. An introduction to the human factors*. London: Taylor & Francis Group.

- Koskennurmi-Sivonen, Ritva. 2008. *Knitted Fashion: a case history of Finnish couture*. IFHE XXI World Congress, Lucerne, Switzerland, July 26–31, 2008.
- Koskennurmi-Sivonen, Ritva. 2009 (painossa). Fashion and Architecture: Intertwined Features in the Creations of Kirsti Kasnio. Teoksessa Leena Kaukinen (toim.) *Proceedings of the Crafticulation & Education Conference*. Nordic Forum for Research and Development in Craft and Design, A 13. Helsinki: NordFo.
- Koskennurmi-Sivonen, Ritva & Päivikki Pietarila. 2005. Quality Clothes – An Outline of a Model for Assessing the Quality of Customized Clothing. Teoksessa *In the Making*. Kööpenhamina: Nordes. Verkkojulkaisu www.nordes.org tai www.helsinki.fi/~rkosken/quality.pdf
- Risatti, Howard. 2007. *A theory of craft. Function and aesthetic expression*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press.

Ammattiompelun ja artefaktien tutkimisesta

Minna Kaipainen

Ammattikäsiyö ja sen konkreettiset tuotokset, artefaktit, ovat mielenkiintoisia käsityötieteen tutkimuskohteita. Omassa vaatturitoimintaa käsitelleessä tutkimuksessani tarkastelin maaseudulla toimivan tilausvaatturin työtä ja ompelutuotoksia historiallisessa kontekstissa. Tutkin isoisäni Einari Tiaisen tilaus- ja kassakirjoja sekä hänen tekemiään vaatteita informanttien muistitietojen ohella.

Tutkimukseni eroaa aiemmasta suomalaisesta, käsityötä ammattina käsittelevästä tutkimuksesta sekä kohteensa että näkökulmansa osalta. Suomessa ei ole aiemmin tutkittu 1920–1960-lukujen maalaisvaattureita eikä heidän tekemiään vaatteita. Tutkimukseni kohdistui erityisryhmään, miehiin, jotka ompelevat miehille tekstiilitöiden ja ompelun ollessa perinteisesti naisten käsityöala. Aiemmat menneisiin vaateyrityksiin liittyvät suomalaistutkimukset on tehty tilausompelemosta naisten vaatehankintaa kasvaneesta yrityksestä ja varakkaiden naisasiakkaiden käyttämästä muotialongista (Koskennurmi-Sivonen 1998; Heikkilä-Rastas 2003). Tavallisia miesten vaatteita valmistavaan, yksinään työskentelevään maalaisvaatturiin kohdistuva tutkimus toi siten toisenlaisen näkökulman ammattiompeluun kohdistuvaan tutkimukseen.

Käsityötuotteita, vaatteita sekä niiden suunnittelua ja valmistusta voidaan tutkia ja analysoida monien mallien avulla. Näitä malleja sovelletaan mm. prosessien, tuotesuunnittelun sekä valmiiden tuotteiden analysointiin. Vaatteiden tutkimiseen on myös kehitetty erilaisia mittareita, joilla esimerkiksi vaatteiden visuaalista kokonaisuutta voidaan analysoida. Omassa tutkimuksessani tarkastelin tutkimusaineiston vaatteita konkreettisina esineinä, artefakteina. Tutkimuskohteenani olivat vaatteesta ilmenevät suunnittelu- ja valmistusprosessin osat: käytetyt materiaalit, rakenteet sekä ompelutekniset ratkaisut. Anttila (1996, 280–281) toteaaakin, että fyysisten esineiden, artefaktien, analyysia voidaan pitää eräänlaisena dokumenttianalyysin sovelluksena silloin, kun niitä tutkitaan kohteina itsessään, eikä ensisijaisesti olla kiinnostuneita niiden semioottisista, tyylihistoriallisista tai kansatieteellisistä piirteistä tai viesteistä. Varsinaisen analyysin idea liittyy tutkimuksen tavoitteisiin, jotka voivat olla esimerkiksi konstruktioiden, toteutustekniikoiden, systeemien yms. paljastaminen ja tarkasteltaviksi saaminen. Artefaktianalyysissä päähuomio kohdistuu kohteeseen itseensä ja sen ominaisuuksiin. Tämä analyysi edellyttää tutkijan ehdotonta perehtyneisyyttä tutkittavan ilmiön terminologiaan, teknologiaan, materiaalitietouteen jne. Analyysi pohjautuu näiden elementtien tarkoituksenmukaiseen käsittelyyn.

Keskityin artefakti-analyysissäni tuotteen materiaaliin, muotoon, rakenteeseen ja valmistusmenetelmään (vrt. Papanek 1973; Koskennurmi-Sivonen 2006). Siten tämä tutkimusosuus on perinteisen pukuhistorian tutkimuksen tapaista saumojen ja ompeleiden tutkimista, jota on muiden alojen taholta kritisoitu (Ks. esim. Taylor 1998; 2002). Toteuttamani vaatteiden analyysi sai vaikutteita sekä vaatteiden visuaalisen analyysin mittarista (Cosbey, Damhorst & Farrell-Beck 2002; 2003) että DeLongin (1998, 139–164) vaateen ja kehon välisiä suhteita tarkastelevasta ABC-analyysistä. Oma analyysisovellukseni oli em. analyysseja yksinkertaisempi, vaateen materiaaliin ominaisuuksiin keskittyvä. Muotikuvien vaatteiden tyyliä ja muotoja kartoittavasta visuaalisen analyysin mittarista hyödynsin piirteiden tunnistamista (vaatteiden osien tyyliä, muodot sekä mahdolliset koristelut) sekä kappaleiden sijaintia vartalolla (vaateen osien leveydet, pituudet). Mittarin kolmannesta tutkimusalueesta, esteettisyyden ja istuvuuden alueesta, sitä vastoin keskityin vain kankaan ominaisuuksiin, sillä vaateen kiinteyttä ja istuvuutta vartalon päällä oli tässä tapauksessa mahdotonta tutkia. Analysoin kaikki vaatteet materiaalien, värien, muotojen, yksityiskohtien ja rakenteiden osalta. Tutkin vaateen nurjalta puolelta vaateen saumoja, tukimateriaalien

sijaintia sekä leikkauksien ja muotolaskoksien sijaintia ja vaikutusta vaateen muotoon. (Ks. myös Heikkilä-Rastas 2003, 12, 57, 62; Iltanen 2007, 33–37.) Lisäksi analysoin ja dokumentoin kaksi esimerkkivaatetta, miesten puvun takin ja naisten leningin, tarkemmin teknisten rakenteiden osalta ja liitin tekniset piirroksat, poikkileikkauskuvat, tutkimukseni liitteiksi. Kahdesta puvuntakista analysoin myös miehustan ja vuorin välissä olevien tukimateriaalien sijainnin ja muodon ja dokumentoin ne piirroksin vaateen kaavojen avulla.

Teknisten rakennepiirrosten avulla voidaan selkeästi ja helposti dokumentoida vaatteiden rakenteet ja käytetyt ompelutekniikat. Näin vaateen informaatio tallentuu pysyvästi jälkipolville, vaikka itse vaate tuhoutuu ajan saatossa. Tällaista kohteen ominaisuuksiin keskittyvää artefaktianalyysia tulisi tehdä enemmän, tosin se edellyttää tutkijan hyvää perehtyneisyyttä vaatteiden rakenteisiin ja tekotapoihin. Käsityötieteen tutkijoilla tätä substanssiosaamista kuitenkin löytyy, onhan heillä oman suunnittelun ja tekemisen kautta ”silmit sormenpäissään” (Priha 2007).

Lähteet

- Anttila, P. 1996. *Tutkimisen taito ja tiedonhankinta*. Helsinki: Akatiimi.
- Cosbey, S., Damhorst, M. L. & Farrell-Beck, J. 2002. Development of an Instrument for a Visual Analysis of Dress from Pictorial Evidence. *Clothing and Textiles Research Journal* 20 (2), 110–124.
- Cosbey, S., Damhorst, M. L. & Farrell-Beck, J. 2003. Diversity of Daytime Clothing Styles as a Reflection of Women’s Social Role Ambivalence from 1873 through 1912. *Clothing and Textiles Research Journal* 21 (3), 101–119.
- DeLong, M. 1998. *The Way We Look. Dress and Aesthetics*. New York: Fairchild.
- Heikkilä-Rastas, M. 2003. *Muodon vai muodin vuoksi? Couturemuodin ja muotoilun vaikutukset Kaisu Heikkilä Oy:ssä 1950-luvulta 1980-luvun alkuun suunnittelijan näkökulmasta*. Taideteollisen korkeakoulun julkaisusarja A 42. Helsinki.
- Iltanen, S. 2007. *Minihameesta mummonmekkoon. Teollinen vaatesuunnittelu ja keskiikäisten naisten vaatekäytännöt sosiaalista ikää rakentamassa*. Taideteollisen korkeakoulun julkaisusarja A 80. Helsinki.
- Koskennurmi-Sivonen, R. 1998. *Creating a Unique Dress. A Study of Riitta Immonen’s Creations in the Finnish Fashion House Tradition*. Helsinki: Akatiimi.
- Koskennurmi-Sivonen, R. 2006. *Käsityötuote*.
<http://www.helsinki.fi/~rkosken/kasityotuote.html> 18.10.2006.
- Papanek, V. 1973. *Turhaa vai tarpeellista?* Helsinki: Kirjayhtymä.
- Priha, P. 2007. Miksi tekstiilitaidetta pitäisi tutkia. Teoksessa M. Hildén (toim.) *Ryijyistä kyborgeihin. Tekstiili- ja vaatealan muotoilututkimusta luomassa*. Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan julkaisuja B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä 7, 9–17. Verkkojulkaisu
http://www.ulapland.fi/includes/file_download.asp?deptid=23155&fileid=10011&file=20070117111225.pdf&pdf=1 24.1.2007.
- Taylor, L. 1998. Doing the Laundry? A Reassessment of Object-based Dress History. *Fashion Theory* 2 (4), 337–358.
- Taylor, L. 2002. *The Study of Dress History*. Manchester: Manchester University Press.

Käsin tehtyä ainutlaatuisuutta

Marketta Luutonen

Tarkastelen seuraavassa lisäarvoa, joka voidaan aikaansaada käsityöprosessin tuloksena. Näkökulmana on kuluttajan kiinnostus käsityönä valmistettaviin tuotteisiin. Itseäni ovat jo lapsesta kiehtoneet yksilölliset oivaltavat tuotteet. Käsityötieteen opiskelu auttoi ymmärtämään, miksi käsin tehdyt tavarat herättävät innostusta. Siis, miksi tuotteen valmistaminen käsin tekee siitä kiinnostavan? Asian ymmärtämiseen liittyy oleellisena Pirkko Anttilan (1993, 111) esittämä käsityötuotteen suunnittelu- ja valmistusprosessin teoreettinen malli, joka osoittaa kuinka moniulotteinen asia on käsityöllinen suunnittelu- ja valmistusprosessi.

Tarkoitan lisäarvolla jotain muuta tai enemmän kuin vain tuotteen vaihtoarvoa. Arvon määrittäminen on lähes mahdoton tehtävä, mutta arvokäsitys toimii ikään kuin standardina ja arvohierarkiat vaikuttavat tehdessämme valintoihin. Yksilön arvojen päätyypit ovat loppuarvot ja välinearvot. (Rokeach 1979, 48–49.) Käsityötuotteella voi olla sekä käytännöllinen että välineellinen tehtävä. Käsitys arvosta toimii myös hinnoittelun perusteena (McCracken 2005, 175–176).

Käsityöalan yrittäjä toimii yleensä hyvin kokonaisvaltaisesti analysoimatta prosessin vaiheita. Hänen onnistumistaan arvioidaan lopputuotteiden näkökulmasta. Kultaseppä Juha Koskela pohtii, mikä hänen valmistamissaan koruissa saa asiakkaan innostumaan: ”Kenties taika on valmistusmenetelmässä, jossa korumetallia taivutetaan epätavallisiin suuntiin ja ikään kuin logiikanvastaisesti. Näin syntyy kierteitä ja kaaria, jotka toistava hopeaa, kultaa ja titaania kauniisti.” (Paavola 2007, 15.)

Käsityöprosessin tuottama suurin lisäarvo on ilmiselvästi se, että tuote voidaan valmistaa yksilöllisesti. Käsityötuotteet koetaan henkilökohtaisiksi kuin juuri minua varten tehty, vaikka kyseessä olisi tavara liikkeen hyllyltä. Kultaseppä Mikko Paikkala on tietoinen asiasta ja toteaa: ”Uniikki on se juttu: että asiakas saa oman näköisensä, kestävän ja laadukkaan tuotteen. Pieniä 20 kappaleen sarjoja aion tuki suunnittelemani koruista valmistaa, mutta tämä ei ole mitään tehdastuotantoa.” (Laurila 2007, 12.)

Monesti käsityötuotteisiin suhtaudutaan tunteella ja niitä tarkastellaan varovasti kaksin käsin. 2000-luvun alussa tehdyssä tutkimushankkeessa ilmeni, että kuluttajat arvostavat suomalaisissa käsityötuotteissa ideaa, laatua, esteettisyyttä, yksilöllisyyttä ja luonnonmateriaalien käyttöä. Tuotteiden tulee myös olla käytännöllisiä. Kritiikin kohteena taas olivat kömpelyys, mauttomuus ja tavanomaisuus sekä kuluneet ja epäaidot ideat ja köyhä värimaailma. (Luutonen 2002, 72–101; Snell 2002, 235–244.) Patrick W. Jordan (2000, 12–13) jakaa tuotteen miellyttävyyden fyysiseen, sosiaaliseen, psyykkiseen ja arvoperustaiseen. Parhaista käsityötuotteista löytyvät nämä kaikki.

Kuluttajien valintoja sanelevat kuitenkin ennen kaikkea henkilökohtaiset syyt ja tuotteen sopivuus omaan tarpeeseen. Vaatteiden tekijä Sofia Alanko ilmaisee oman tapansa toimia: ”Teen yksittäisiä ja yksilöllisiä vaatteita, joita ei roiku tavaratalojen tangoilla. Usein nämä vaatteet huomataan, ja saan lisää asiakkaita.” (Vainio 2002, A 14.). Harvalle ihmiselle ratkaisevaa on pelkästään se, että tuote on valmistettu käsityönä. Käsityötuote voi luonnollisesti olla hyvä tai huono, turha tai tarpeellinen, mutta käsityömäisin menetelmin on mahdollista valmistaa aivan erityisiä tuotteita ja näin aikaansaada niihin asiakkaita kiinnostava lisäarvo. Hyvin usein lisäarvo on ainutlaatuisuus ja yksilöllisyys, mutta se voi myös olla esimerkiksi tarpeellinen käyttötuote, jota ei ole löytynyt muilta markkinoilta. Käsityötuotteiden markkinointia Euroopassa tarkastelevan tutkimuksen paljastamat merkittävimmät tuoteryhmät viittaavat haluun saada yksilöllisiä omaa persoonaa vahvistavia tuotteita. Tuoteryhmät ovat eri maissa samantyypp-

piisiä, mutta tuotteet kuitenkin erilaisia. Tuotteissa näkyvät kulttuurin vaikutukset, alueen tyypilliset materiaalit ja esimerkiksi maan vauraus. (Luutonen 2007, 29–42.)

Käsin tehdyssä ainutlaatuisuudessa on kyse ihmissuhteista ja aitoudesta. Kaikkein myönteisin käsityötuotteeseen liittyvä mielleyhtymä on se, että tuote on tehty henkilökohtaisesti käyttäjälle. Richard Sennettin (2006, 194) mukaan käsityöläisyydessä on kyse jonkin asian itseisarvoisesta hyvin tekemisestä. Tämä tuottaa lisäarvoa sekä valmistajalle että käyttäjälle. Käsityötuotteen lisäarvo on syntynyt tekijän kyvystä valmistaa erinomaisia tuotteita. Taustalla vaikuttaa käsityön tekijän arvopohja ja hänen mielikuvuksensa, luovuutensa, tekemisen taitonsa, materiaaliensaamisensa, tarinat ja ihmissuhteet.

Kuva 1. Pieniä laukkuja Turkista.

Lähteet

- Anttila, Pirkko. 1993. *Käsityön ja muotoilun teoreettiset perusteet*. Helsinki: WSOY.
- Jordan, Patrick W. 2000. *Designing Pleasurable Products. An introduction to the human factors*. London: Taylor & Francis Group.
- Laurila, Anne. 2007. Kulta ja kivi muotoutuvat taiteeksi ja tuotteiksi hienovaraisena käsityönä. *Pohjalainen* 6.10.07, 12.
- Luutonen, Marketta. 2002. Käsityötuotteisiin ja -palveluihin liitetyt merkitykset. Teoksessa Marketta Luutonen & Anne Äyväri (toim.) *Käsin tehty tulevaisuus. Näkökulmia käsityöyrittäjyyteen*. Helsinki: Sitra, 72–101.
- Luutonen, Marketta. 2007. Käsin tehtyä markkinointia. Teoksessa Taina Tervonen (toim.) *Käsityön ja taidekäsityön markkinointi Euroopassa. Kansainvälinen kysely käsityö- ja taidekäsityötuotteiden ja palveluiden markkinoinnista*. Helsinki: Käsi- ja taideteollisuusliitto Taito, 29–42.
- McCracken, Grant. 1988. *Culture & Consumption: New Approaches to the Symbolic Character of Consumer Goods and Activities*. Bloomington: Indiana University Press.
- Paavola, Nadia. 2007. Ajaton taito. *Pohjalainen* 29.4.07, 15.
- Rokeach, Milton. 1979. *Understanding Human Values*. New York: The Free Press.
- Sennett, Richard. 2006. *The Culture of the New Capitalism*. New Haven: Yale University Press.
- Snell, Pipsa. 2002. Kvalitatiivinen tutkimus kuluttajien suhtautumisesta suomalaisten käsityöyrittäjien tuotteisiin. Teoksessa Marketta Luutonen & Anne Äyväri (toim.) *Käsin tehty tulevaisuus. Näkökulmia käsityöyrittäjyyteen*. Helsinki: Sitra, 235–244.
- Vainio, Riitta. 2002. Sofian hamppuhame paranee käytössä. *Helsingin Sanomat* 6.6.02, A 14.

Kädentaidot avaimia tulevaisuuteen Skenaarioita käsityöyrityksen liiketoimintamalleista tulevaisuudessa

Kristiina Soini-Salomaa

Globaalit ja lokaalit toimintaympäristömuutokset tuovat uusia haasteita pienyrityksille kuten käsityöryrittäjille. Yhteiskunnan toimintalogiikka muuttuu, tämä vaikuttaa väistämättä myös yrittäjän toimintamalleihin. Tulevaisuudessa tarvitaan uudenlaisia yrittäjyyden ja ansainnan malleja. Uudenlainen ”maailman järjestys” voi olla mahdollisuus nimenomaan pienyrityksille. Arvoilmapiiri on muuttumassa talouden, luonnon ja ympäristön ylikuormittumisen johdosta. Kolmen e-arvon kuten ekologisuuden, eettisyyden ja esteettisyyden merkityksen voimistuminen on mahdollisuus käsityöryrittäjille.

Yritysten menestymismahdollisuudet tulevaisuudessa ovat kestävään kehitykseen perustuvissa innovaatioissa. Myös pienet yritykset toimivat tänään globaaleissa toimintaympäristöissä ja markkinoilla, joissa kilpaillaan palveluilla ja kehitetään uudenlaisia liiketoimintamalleja. Teknologialla luodaan lisäarvoa, mutta sillä ei ole sinänsä merkitystä asiakkaalle. Uusien innovaatioiden tulee olla ”jälkitekollisia” eli ne punnitaan suhteessa niiden kykyyn vastata asiakkaiden tarpeisiin. (Hautamäki 2008.) Käsityöyrityksen näkökulmasta mm. kasvanut kansainvälinen verkkoliiketoiminta tuo uusia haasteita kohdata asiakkaiden tarpeita ja rakentaa omaa yritystoimintaa verkostomaisempaan suuntaan.

Kyrö (2006) hahmottelee ekologisen kestävyuden tuottamisen malleja. Paikallisuus nousee tärkeäksi tuottamisen kriteeriksi massateknologian rinnalle. Näin ollen lyhyiden tuotantoketjujen toteuttamiselle ja matalan entropian (tehokas kierrätys) aikaansaamiselle, kestävä teknologia on perusedellytys. Kyrö (2006) vertaa kovan teknologian ja pehmeän teknologian piirteitä. Eko- tai pehmeän teknologian (tuottamisen) piirteitä ovat esimerkiksi 1) ihmisen merkityksellinen, luova ja kokonaisvaltainen työprosessi 2) omavaraisuus ja paikallisten materiaalien hyödyntäminen 3) sopusointu paikallisen kulttuurin kanssa 4) ainutlaatuiset (usein käsityönä valmistetut) tuotteet, jotka ovat kestäviä ja helposti uudelleen käytettäviä ja kierrätettäviä 5) luonnon materiaalien käyttö ja vuorovaikutus luonnon kanssa sekä 6) energiaressurssien säästäminen. (Kyrö 2006; Miller 1979.)

Väitöstutkimukseni etsii vastauksia käsityöläisyyden uusista menestymisen mahdollisuuksista ja yrittäjyyden malleista. Tulevaisuus näyttyy yhä enemmän verkostotaloutena – olemassaolon valtuutus tulee osana lokaaleja ja globaaleja verkostoja. Tämä on myös ammattiosaamisen haaste. Tutkimuksen tavoitteena on rakentaa skenaarioita taito-osaamiseen ja taitokulttuuriin pohjautuvista liiketoimintamalleista. Liiketoimintamalleja tutkitaan neljästä näkökulmasta: ammatilliset avaintaidot, toimintaympäristö, yrittäjäpersoonaa ja yritys-idea.

Liiketoimintamalli on yksinkertaistettu kuvaus siitä, miten yritys tai yrittäjä ansaitsee tietystä liiketoiminnasta. Liiketoimintamalli kertoo mikä on yrityksen tarjooma, kenelle tätä tarjotaan ja miten se käytännössä toteutetaan. Liiketoimintamalli on sekä arvon luomisen että arvon keräämisen yhdistävä rakenteellinen ratkaisu. (Afuah 2004; Pulkkinen ym. 2005; Seppänen 2008.) Tutkimukseni näkökulmasta etsitään tulevaisuuden käsityöryrittäjyyden liiketoimintamalleja ja rakennetaan skenaarioita siitä, millaisiin tuotteisiin ja palveluihin käsityöalan tarjooma voi perustua, kenelle sitä tarjotaan ja miten taito-osaamiseen pohjautuvaa liiketoimintaa käytännössä toteutetaan.

Tutkimus kytkeytyy yrittäjyyden taustatekijöiden kautta yhteiskunnalliseen kehitykseen ja toimintaympäristön muutoksiin. Suomessa perinteinen teollinen tuotanto on siirtynyt ja siirtyy edelleen halvempien tuotantokustannusten maihin. Uusiksi innovaatioiksi ovat nousseet palvelut, hyvinvointi ja kulttuuri. Luovien alojen yrittäjyys on kasvava yritystoiminnan alue. Käsityö- ja muotolualan yrittäjät toimivat luovien alojen yritys kentässä. Verkostomainen toimintatapa vaatii käsityöyrittäjiltä uudenlaisia taitoja tuottaa tuotteita ja palveluita yhteistyöverkostoissa. Elämyshakuisuuden kasvun ansiosta kuluttajille suunnattujen vapaa-ajan palveluiden tarve tulee lisääntymään. (Luovien alojen yrittäjyyden kehittämisstrategia 2015, 2007.)

Tulevaisuutta ei ole valmiina, se on tämän päivän aikomuksina. Tutkimuksella on myös tulevaisuuden tekemisen näkökulma eli vaihtoehtoihin maailmoinhin voi vaikuttaa tämän päivän valinnoilla. Siksi on tärkeää nostaa asiantuntijakeskusteluun taitokulttuuriin pohjautuvien ammattien mahdollisuudet ja uudet liiketoimintapolut. Tutkimusaihetta tutkitaan tulevaisuuden tutkimuksen menetelmin. Aineiston keruu toteutetaan Internet-pohjaisella delfoi-menetelmällä. Delfoi-menetelmässä haastatteluihin ja kyselyihin sekä skenaariotyöskentelyyn osallistuvat tarkoin valitut panelistit. Panelisteiksi kutsutaan alalle valmistuvia, alalla usean vuoden toimineita yrittäjiä sekä asiantuntijoita. Tutkimusasetelman ja kyselyn valmistelussa hyödynnetään avaininformantti-haastatteluja.

Delfoi-menetelmän avulla voidaan käydä hallittua diskurssia ja dialogia ja delfoi-paneelin reflektointikierrosten avulla löytää vaihtoehtoisia skenaariomalleja. Delfoi-menetelmässä alun perin haettiin konsensusta, nyttemmin myös korostetaan menetelmää innovaatio- ja oppimisjärjestelmänä, jossa eriävällekin mielipiteille annetaan arvoa (ne voivat edustaa heikkoa signaalia tulevaisuudesta). Subjektiiivisten mielipiteiden perusteella muodostetun tiedon katsotaan sisältävän hiljaista tietoa, joka muodostaa tärkeän osan tulevaisuustiedon perustasta. Perusominaisuutena on iteratiivisuus (useita haastattelukierroksia) ja anonyymisyys. (Kuusi 2003)

Skenaario tarkoittaa erityisen merkittävää toteuttavissa olevaa mahdollista maailmaa, sellaista reittiä ja maailmantiloja, joihin halutaan kiinnittää erityistä huomiota. (Kamppinen, Malaska & Kuusi 2003.) Skenaariot ovat myös työkaluja, jotka helpottavat päätöksentekoa ja strategista suunnittelua. Vaihtoehtoisten tulevaisuuksien konkretisoiminen narratiivisiksi tarinoiksi valmentaa toimijoita ymmärtämään nykyhetken tilannetta ja sen kehityspolkuja. Skenaariot haastavat myös tulevaisuuden tekemiseen. (Korte & Chermack 2007.) Tässä tutkimuksessa haetaan vaihtoehtoisia skenaarioita käsityöalan liiketoimintamalleista ja yrittäjyyden uusista malleista. Skenaarioiden rakentaminen ja testaus tapahtuu asiantuntijaryhmän skenaariotyöpajassa sekä Metodix-verkko ympäristössä edelfoi-tutkimusalustalla.

Lähteet

- Afuah, A. 2004. *Business Models. A strategic management approach*. New York: McGraw-Hill.
- Hautamäki, A. 2008. *Kestävä innovointi. Innovaatiopolitiikka uusien haasteiden edessä*. Sitran raportteja 76. Helsinki: Sitra.
- Kamppinen, M., Malaska, P. & Kuusi, O. 2003. Tulevaisuudentutkimuksen peruskäsitteet. Teoksessa M. Kamppinen, O. Kuusi & S. Söderlund (toim.) *Tulevaisuuden tutkimus. Perusteet ja sovellukset*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 19–53.
- Korte, R.F. & Chermack, T.J. 2007. Changing organizational culture with scenario planning. *Futures* 39, 645–656.
- Kyrö, P. 2006. *Yrittäjyys, talous ja kestävä kehitys*. Yrittäjyyskasvatuksen julkaisusarja 3/2006. Tampereen yliopiston kaupparakenteakoulu.

- Kuusi, O. 2003. Delfoi-menetelmä. Teoksessa M. Kamppinen, O. Kuusi & S. Söderlund. (toim.) 2002. *Tulevaisuuden tutkimus. Perusteet ja sovellukset*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 204–255.
- Luovien alojen yrittäjyyden kehittämisstrategia 2015*. 2007. Helsinki: KTM.
- Miller, G.T. 1979. *Living in the Enviroment*. Belmont: Wadsworth.
- Pulkinen, M., Rajahonka, M., Siuruainen, R., Tinnilä, M. & Wendelin, R. 2005. *Liiketoimintamallit arvonluojina – ketjut, pajat ja verkot*. Helsinki: Teknologiateollisuus.
- Seppänen, M. 2008. *Business Model Concept: Building on Resource Components*. Publication 745. Tampere University of Technology.

Taito kohdata uusia asioita

Mervi Friman

Haluan puheenvuorossani tuoda esiin Pirkko Anttilan työtä ammattikorkeakoulumaailmassa. Mikäli tämä on tarpeen määritellä akateemisemmin, niin kyse on tutkimus- ja kehittämistoiminnan metodologiasta ammattikorkeakoulusektorilla.

Nyt puhutaan korkeakoulutuksen rakennemuutoksesta, mutta varsin paljon mullistavampana rakenteellisena muutoksena pidän 1990-luvun alkua, jolloin aiemmista opistoasteen oppilaitoksista muodostettiin uusi korkeakoulutuksen sektori, tiedekorkeakouluille rinnakkaiset ammattikorkeakoulut.

Pirkko Anttila tasoitti tietä käsi- ja taideteollisuusalan opettajille Helsingin yliopiston käsityötieteen kokeilukoulutusohjelman muodossa. Kyseessä oli paljon enemmän kuin usean kymmenen opettajan muodollinen akateeminen pätevytyminen. Käsityötiede oli koko toimialan teoreettinen jäsentäminen, perustelevinen, oikeuttaminen ja käsitteellistäminen.

Rakenteellisen muutoksen dominoivan keskustelun rinnalle alkoi 2000-luvun alussa voimistua ammattikorkeakoulutuksen teoreettisia ja filosofisia perusteita pohtiva keskustelugenre. Keskustelijoiden ydinryhmäksi muodostui joukko erilaisissa opetus-, tutkimus- ja kehittämistehtävissä toimiva joukko, ns. ammattikorkeakoulutuksen kehittäjäverkosto, jossa olen itse toiminut alusta pitäen. Verkosto koostuu yhä edelleen ihmisistä, jotka rohkenevat ihmetellä, kysellä ja aprikoida, mistä oikein on kysymys eritoten työelämää palvelevassa tutkimus- ja kehittämistoiminnassa, johon liittyvät vahvasti metodologiset kysymykset.

Erityisesti perinteisten taitalojen, kuten hoitotyön tai ravintoalan edustajat olivat ammattikorkeakoulujen alkuaikoina ymmällään: missä ovat käden taidot, käsissä oleva tieto ja sen näkyväksi tekeminen taitavien suoritusten kautta. Ihmeteltiin, missä se näkyy ja miten, kun asiantuntijakoulutukseksi nimitetyssä ammattikorkeakoulutuksessa tuntui siltä, että kaikki johtavat tai ainakin ovat vaativissa tehtävissä, joissa ei kuulu olla nyrkki savessa vaan pikemminkin näppäimistöllä, toivottavasti ei sentään taskuissa. Miten tehdä käsien työstä käsitteellistä, mistä löytää sanat teoille, mistä löytää teoria tekemiselle.

Käsityötieteen opinnot suorittaneet ihmiset olivat tässä tilanteessa vahvoilla. Heillä oli tuore koulutus ja uskallusta puhua tekemisen taidon merkityksestä ja merkityksellisyydestä myös ja eritoten ammatillisten asiantuntijoiden korkeakoulutuksessa. Muotoilualan opettajat eri puolilla valtakuntaa nousivat arvoon arvaamattomaan, kun he puhuivat suvereenisti Pirikon häkkyrystä sivulla 462 ja suorastaan markkinoivat sitä muille. Häkkyrässä kuvaillaan tuotteen suunnittelu- ja valmistusprosessi sekä konkreettisen tekemisenä että mentaalisenä suorituksena. Oman ja ympäristön arvojen reflektointi prosessin kuluessa kuuluu siihen olennaisena osana. Asiantuntijuus on yhtäältä niin vahvasti persoonakohtaista, ettei siitä voi ulkoistaa omaa arvojärjestelmää. Toisaalta taas ammatillinen toiminta on aina suhteessa johonkin ulkopuoliseen, jolloin myös asiakkaan, tilaajan ja koko yhteiskunnan arvomaailma on tunnistettava ja oma työ kyettävä suhteuttamaan siihen. Tässä yhteydessä haluan korostaa sitä, että ammattikorkeakoulutuksen politiikkapuheesta tuttu työelämälähtöisyys ja läheisyys laajeni häkkyrän myötä käsittämään arvot huomattavasti laajemmassa kontekstissa ja siten myös kyseenalaistamaan ainoastaan työelämän määrittämään arvomaailman.

Mielenkiinto suunnittelu- ja valmistusprosessin mallia kohtaan alkoi herätä eri alojen toimijoiden piirissä ja pian Pirkko istui milloin missäkin päin Suomea ammattikorkeakouluopettajien kanssa puhumassa proseduraalisesta tutkimuksesta tai arvoreflektoinnista kehittämisprosessien kuluessa. Alettiin nähdä met-

sää puilta. Ja metsän siimeksessä valon pilkahduksia. Paitsi että Pirkko uskomattoman viitseliäästi ajeli räntäsateissa ja paukkupakkasissa ympäri Suomenniemeä, hän toimi samalla viestin viejänä, verkostoitumisen edistäjänä ja yhteisen näkemyksen synnyn edistäjänä. Sosiaalinen pääoma, joka lienee näinä aikoina havaittu pysyvimmäksi pääoman lajiksi, kasvoi huikeasti koko ammattikorkeakoulukentällä.

Prosessit ja arvot ovat edelleen kiteytyneet Pirkon ja ammattikorkeakoulu-toimijoiden yhteisissä istunnoissa. Realistinen evaluaatio tuloksellisen kehittämistyön viitekehyksenä ja metodina on alettu omaksua perustavaksi lähtökohdaksi opiskelijoiden, opettajien, tutkijoiden, kehittäjien ja tietysti myös työelämän, yhteisissä hankkeissa. Utopia ja konkretia, ekologia ja ekonomia, tehokkuus ja taitavuus on mahdollista saada kohtaamaan onnistuneesti ja kestävästi oikeilla ja tiedostetuilla työvälineillä ja -menetelmillä.

* * * * *

Olen kuullut monia Pirkko Anttilan puheita. Mieleenpainunein niistä on ollut Wetterhoffin käsi- ja taideteollisuusoppilaitoksen lukuvuoden 1994–95 alkajaispuhe. Tuon lukuvuoden alkaminen oli meille hoffilaisille monin tavoin tärkeä. Se oli 110. toimintavuoden aloitus ja samalla viimeinen itsenäinen toimintavuosi ennen liittymistä osaksi Hämeen ammattikorkeakoulua. Lukuvuoden teemana oli taito. Pirkko käsitteli puheessaan hiljaista tietoa, pohti know-how'n, know-what'n ja know-that'n eroja. Mutta hän puhui myös rakastamisesta. Ja mihinkäpä muuhun kuin Kama Sutraan vedoten. Kama Sutra mainitsee rakastamisen taitoihin kuuluviksi mattojen levittämisen lepäämistä varten sekä kyvyn opettaa raskaita puhumaan. Pirkko on osannut tehdä molempia. Hän on levittänyt mattoja, joille monenmoiset, erilaiset ihmiset ovat sopineet sulassa sovussa. Eivät tosin lepäämään, vaan käymään antoisia ja räiskyviä keskusteluja. Hän on rohkaissut hiljaiset puurtajat puhumaan tekemisen taidosta, välittämisestä ja rakkaudesta työhön ja elämään. Pitää laittaa sormet yhteen, katsoa hymyillen ja luottavaisesti tulevaisuuteen ja sanoa ”kyllä me elämme mielenkiintoisia aikoja”.

Mitä käsityön tieteenala tutkii? Mistä lähdettiin – mitä odotettiin – mitä on saatu aikaan?

Pirkko Anttila

Pidin virkaanastujaisesitelmäni Helsingin yliopiston pienessä juhlasalissa 22.11.1989. Tilaisuus oli juhlallinen, kuten nämä tilaisuudet aina yleensä ovat, mutta omalla kohdallani se oli aivan erityinen, koska kyseessä oli kunnianarvoisaan Aleksanterin yliopistoon perustetun uuden tieteenalan – maailmanlaajuisessakin mielessä ainutlaatuisen tutkimusalan – ensimmäisestä professorista, jonka tehtävänä oli esittäytyä itse ja esittää tietensä tutkimuksen suuntaviivat ja odotukset koko tiedeyhteisölle. Eturivissä istuivat Herra Kansleri ja Herra Rehtori ja ympärillä kaikkien tiedekuntien dekaanit ja professorit. Tilanne oli jotakuinkin päätä huimaava, varsinkin kun osasin vain aavistaa, mikä mielikuva saattoi olla tulevilla kollegoilla uuden professorin edustamasta alasta. Kertaan tässä esittämäni alkuperäistä virkaanastujaisesitelmää, koska huomaan nyt, 20 vuotta tuon tapahtuman jälkeen, kiinnostavaksi katsella, mitä tuli luvatuksi ja tarkastella, onko nämä lupaukset pystytty pitämään.

Olin päättänyt mennä suoraan asiaan lainaamalla palasen kirjailija Lassi Nummen tekstiä. Hänhän oli joutunut arvaamattomaan tilanteeseen elokuussa 1986, kun häneltä odotettiin kriitikon arviointia taidemuseon näyttelystä Rauman Pitsiviikolla. Hänkö, mies, käsityöstä mitään tietämätön, kritisoimassa pitsinäyttelyä? Sen hän kuitenkin teki. Omalla erikoisella tavallaan:

... Museossa on pitsinäyttely. Taidokasta työtä, epäilemättä. Pitääköhän tunnustaa: suhteeni pitsiin on ristiriitainen. Tomppeli väheksyy jokaista kulttuurimuotoa, johon ei ensi yrittämältä saa kosketusta.

Teeskentelijä taas ihastelee kaikkea, mikä on yli neljäkymmentä vuotta vanhaa tai mitä joku on joskus arvovaltaisesti ylistänyt. En välittäisi olla kumpaakaan. Voin toki nähdä kauneutta monissa tällaisissa töissä, ja uskon, että niiden virkkaaminen tai nyplääminen vaatii aikaa, taitoa ja kärsivällisyyttä sata kertaa enemmän kuin minulla on koskaan ollut.

Mutta samalla herää ahdistus. Mieli kapinoi: onko tämä kauneus sen arvoista – kaikkien siihen tuhlattujen hetkien? Näen silmissäni loputtomien talvi-iltapäivien levollisen valon, liikkumattomat ikkunaverhot, ahkerat kädet... yksinäisyyden.

Onko se tuhlattua, kadotettua elämää? Kärsimätön mieli voi arvioida väärin. Onko munkinkammiossa tai Himalajan rinteillä mietiskelevän elämä tuhlattua? Tai nuottien tai vanhojen kirjojen jäljentäjän? Tai oman merkkikutimensa ääressä ahertavan tietokoneohjelmoijan? Ohi-kiitävistä hetkistä pienistä tapahtumista ja tajunnan kuvioista rakentuu elämän suuri kuvio. Karkea riitasointu tai syvä harmonia. (Lassi Nummi)

Mikä Lassi Nummia tässä vaivasi? Arvostettua kirjailijaa, runouden tuntijaa – elämän ymmärtäjää? Olisiko hänen sanomansa hämmentyneen mielen selityksen tarvetta vai oliko se aavistus jostakin uudesta, jonka äärelle hän oli äkillisesti joutunut käsittäen vain sen, että tuntematon ulottuvuus oli siinä, tutkimatta, selityksettä? Mikä on olemukseltaan se hiljaisuus, yksin minänsä kanssa oleminen, se luova työ, jonka hän silmissään näki? Oletan, etteivät nämä ihmettelyn aiheet olleet lainkaan vieraita myöskään siinä edessäni istuville oppineille, jotka olivat kokoontuneet kuulemaan käsityön tutkimuksen odotuksista Helsingin yliopistossa. He olivat joutuneet aivan uuden ulottuvuuden äärelle

Helsingin yliopistoon oli vuonna 1982 perustettu professuuri, jonka erityiseksi opetus- ja tutkimusalaksi oli määritelty käsityönä tehtävien tekstiilituotteiden suunnittelu- ja valmistusprosessit. Näin sai toteutuksensa pitkään kytenyt ajatus siitä, että suomalaiseen kulttuuriin ja elämänmuotoon olennaisesti liittyvä käsityö saisi paikkansa tutkimusta ansaitsevien ilmiöiden joukossa.

Käsityö on alue, jonka tutkimus oli antanut odottaa itseään. Käsityötaidon sinänsä on katsottu olevan suomalaisessa kulttuurissa perinteisesti sekä miesten että naisten osaamiseen kuuluva hyve, mutta sen lisäksi se on ollut voimakkaasti sellainen sosiokulttuurinen, sosioekonominen ja teknologian hallintaan liittyvä elämänalue, jossa käsityötaito on ollut yhtä kuin miehen ja naisen vahvasti eriytynyt käden taito. Materiaalit, välineet ja niihin liittyvä teknologia ovat erotelleet naisten ja miesten työt toisistaan. Miesten käsityöhön ovat perineisesti liittyneet kovat materiaalit, kuten puu ja metalli ja niiden työstämiseen tarvittavat työvälineet ja laitteet, ja naisten käsityöhön puolestaan langat, kankaat ja muut pehmeät materiaalit. Sosiokulttuurisesti on kiintoisaa, kuinka monissa muissa kulttuureissa suhde materiaaleihin ja käsityön teknologiaan on ollut luonteeltaan toinen kuin meillä Koto-Suomessa: miehet kutovat kankaita ja neulovat villavaatteita, naiset käsittelevät savea ja nahkaa. Tietoisesti – haluten korostaa alan erityisluonnetta – valitsin siis virkaanastujaisesitykseni käsityön naiselliseen sfääriin kuuluvan pitsinnypläyksen oivaksi esimerkiksi siitä, minkä tyyppisessä, usein pejoratiivisessa eli ainakin miesten mielestä väheksyvässä merkitysmaailmassa liikutaan, kun käsityön tutkimusta ryhdytään kehittämään.

Totesin silloin kuten nytkin, että käsityö perustuu meille suomalaisille arvokkaaseen kasvatusta- ja kulttuuriperintöön. Suomalaiseen koti- ja yhteiskuntakulttuuriin on aina kuulunut kätevyys ja osaamisen kunnioitus. Meillä ei ole koskaan varsinaisesti katkennut se alkuperäinen yhteys käden työhön, joka tapahtui muualla Euroopassa industrialismin nousun myötä. Samaan aikaan 1800-luvun lopulla, kun Saksassa perustettiin lapsille työkouluja edes jonkinlaisen käytännöllisen perussivistyksen takaamiseksi ja kun Englannissa käynnistyi Arts and Crafts Movement säilyttämään materiaalien ja muotoilun esteettinen ja laadullinen taso käsityön avulla ja vastapainoksi teolliselle massatuotannolle, oli Suomessa jo useita pieniä, usein yksityisiä käsityökouluja. Ne olivat jatkaneet ja täydentäneet sitä opetusta, joka aikaisemmin oli saatu ammattikuntalaitoksissa kisälli- ja mestarikoulutuksena. Se käsityötaidon säilyttämiseen ja edelleen kehittämiseen liittynyt työ, jonka ovat tehneet toisaalta käsi- ja taideteollisen koulutuksen uranuurtajat, toisaalta kansansivistyksen isä Uno Cygnaeus liittämällä käsityön yleissivistävän koulun oppiaineiden joukkoon ensimmäisenä maailmassa, on ollut kulttuurisessakin mielessä valtava. Tähänastinen tutkimus on kuitenkin vielä vain hyvin niukasti valottanut näitä seikkoja ja suuri osa esimerkiksi 1700- ja 1800-luvuilla tapahtuneesta kehityksestä on edelleen hämärän peitossa.

Totesin silloin puhuessani, että tämä Helsingin yliopistoon perustettu uusi oppituoli voitiin johtaa edellä todettuihin yleiseurooppalaisiin sivistysilmiöihin mutta niin, että se menee vahvasti niiden ohi ja voi suuntautua paljon pidemmälle kuin missään muualla maailmassa. Tämä oli rohkea ennustus, eräänlainen aavistus, jolla on edelleen mahdollisuus toteutua.

Totesin myös, kuinka käsityökasvatuksen oppituoli oli perustettu Turun yliopistoon, Rauman opettajankoulutuslaitokseen vuonna 1986 niin, että sen tieteiliseksi perustaksi määrittyi kasvatustiede. Muistutin, että Tampereen teknillisessä korkeakoulussa oli lähellä oleva tieteenala, tekstiiliteknologia, tiedeperustana tekniset tieteet. Tekstiilejä ja käsityötä sivusivat omalta osaltaan Helsingin yliopiston Maatalous-metsätieteelliseen tiedekuntaan sijoittuneet kodin teknologian ja silloisen kodin taloustieteen, nykyisen kuluttajaekonomian alueet. Myös kansatiede, kulttuuriantropologia ja taidehistoria käsittelevät käsityötä ilmiönä ja sen tuotteita, erityisesti tekstiilejä ja vaatetusta kulttuurin ilmentäjinä. Mutta: millään näistä tieteenaloista ei hahmoteta käsityön olemusta kokonaisuudessaan,

sen ulottuvuuksia ja merkityksiä ihmisen toiminnoissa eikä käsityön tuotteita ja niiden funktioita substanssialan sisältä päin katsoen.

Esitin käsityön tieteenalan sijoittumisen uutena tieteenä yliopistoon ja perinteiseen tiedekuntajärjestelmään kuitenkin varsin ongelmallisena. Kysymyksessähän ei ollut alun perinkään vain kasvatustieteen yksi osa-alue vaan oma, itsenäinen tieteenalansa, vaikka sen määrittely ei ollut alkuvaiheessa välttämättä yksiselitteinen. Erityisesti alan sijoittaminen tieteiden joukkoon herätti kysymyksiä.

Virkaanastujaisesitykseni ajankohtana oli juuri valmistunut Suomen Akatemian toimeksiannosta Perustutkimustyöryhmä 89:n mietintö, jossa ehdotettiin tieteenalaryhmittelyjen laaja-alaistamista. Kiitin tätä mietintöä. Totesin, että erilaiset tieteiden karsinat saattavat helposti syrjiä uuden tiedetulokkaan mahdollisuuksia kehittää tutkimusalueitaan. Mietinnön ehdotukset olivat kuitenkin terveille sellaiselle uudelle tulokkaalle, jolla oli valmiiksi monitieteinen olemus. Silloin ei tarvitsisi perustella kuulumista esimerkiksi vain humanistisen tiederyhmän kansallisten tieteiden, kulttuurin ja taiteen tutkimuksen lohkokon, tai vain käyttäytymistieteisiin, tai vain teknisiin tieteisiin tai vain siihen tiederyhmään, jonka aluetta on kuluttajatutkimus. Esitin jo silloin, siinä juhlallisessa tilaisuudessa yliopiston kateederilta, että monitieteisen, laaja-alaisen tutkimuskohteen kulloisiakin tutkimushankkeita tulee voida arvioida ja punnita laaja-alaisin perustein eikä vain tieteelliseltä suuntaukseltaan yhden eriytyneen toimikunnan tai muun resurssipäättäjän piirissä. Se, mikä silloin tuntui lähes utopialta, onkin nyt, kahdenkymmenen vuoden saatossa, osoittautunut tarpeelliseksi näkemykseksi. Laaja-alaisuus on ollut käsityötieteen suuri etu ja uskon, että varsinkin nyt, myös ammattikorkeakoulun tutkimuksen käynnistyessä vähitellen, silläkin suunnalla voidaan hyödyntää käsityötieteen näkemyksiä enemmän kuin on uskottukaan.

Miten sitten yksityiskohtaisesti ottaen koetin hahmottaa tämän uuden ja ainutlaatuisen tieteenalan olemusta? Mihin kansainvälisiin tiedeyhteisöihin katsoin sen liittyvän?

Vuoden 1989 tietämän mukaan keskieuropalaisiin yliopistoihin oli perustettu erityisesti tekstiilikulttuurin tutkimukseen suuntautuvia professuureja, niiden olematta kuitenkaan varsinaisesti tekstiilikäsityöhön liittyviä oppitoleja. Useimmissa oli silloin ja on edelleen kysymys kulttuurihistoriallisesta suuntautumisesta. Muiden Pohjoismaiden yliopistoissa ei ollut siihen mennessä saatu alkuun minkäänlaista varsinaisesti käsityöhön liittyvää tutkimusta – käsityöpedagogisen tutkimuksen viritystä lukuun ottamatta – puhumattakaan professuureista tai muista vastaavista viroista. Ensimmäinen Ruotsissa valmistunut alaa hieman enemmän sivuava väitöskirja oli lähinnä kansatieteellinen – etnografian alaa. Vuosituhannen vaihteessa perustettiin Uppsalan yliopistoon tekstiilikulttuuriin liittyvä oppituoli, joka on kuitenkin keskittynyt ensisijaisesti tekstiilihistorian tutkimukseen.

Kansainvälisessä katsannossa löytyivät lähimmät tieteet silloin – ja niin tekevät edelleen – englantilais-amerikkalaisesta ja vastaavasti samanlaista koulutus- ja tutkimusajattelua edustavien Aasian, Afrikan sekä Australian yliopistoista HOME ECONOMICS -tiedeperheestä, joka sisältää yhtenä osa-alueenaan Textiles and Clothing -oppiaineen. 1980-luvun lopulla oli jo alettu liittää siihen kolmanneksi Design, jossa korostuvat tekstiilien ja vaatetuksen suunnittelun luovat aspektit. Lisäksi tulevat englantilaiset ja eräiden maiden taideyliopistojen ja taidetiedekuntien Design-painotteiset koulutusohjelmat, joihin on vasta 1990-luvulta lähtien alettu liittää Craft-alan sisältöjä. Nyt – kahdenkymmenen vuoden jälkeen – näyttää siltä, että mainituilla aloilla aletaan lähestyä samaa ajattelua, kuin mihin me Suomessa suuntauduimme alun perin.

Meillä Suomessa uuden tieteenalan sisällöiksi oli määritelty opinnot **tekstiilituotteiden suunnittelussa ja valmistuksessa, tekstiiliteknologiassa**, joka käsittää tekstiilityössä tarvittavat materiaalit, työvälineet, koneet ja tilat sekä

työmenetelmät, sekä opinnot **tekstiilitaloudessa** ja **tekstiilihistoriassa**. Uuden tieteenalan tutkimus jäseneltiin alusta lähtien sellaiseksi käsityönä tehtävien tekstiilituotteiden suunnittelu- ja valmistusprosesseja tutkivaksi tieteenalaksi, joka sisältää sekä prosessien että produktien tutkimuksen.

Prosesseihin vaikuttaviksi tekijöiksi määriteltiin arvot, arvostukset, asenteet ja normit, taidon kehittyminen ja sen hallinta sekä prosesseissa tarvittavat järjestelmät, kuten esimerkiksi työhön kuuluvien systeemien suunnittelu, kaavoitusjärjestelmät, työn psykologiset ja ergonomiset sekä tekniset järjestelmät, kuten esimerkiksi vaatetusteknologiset, kudonta- tai neuleteknologiset järjestelmät jne. Koneiden, työvälineiden, laitteiden ja työympäristön ergonominen ja teknologinen tutkimus tukee työprosessien kehittämistä. Prosesseja tutkittaessa oli mielenkiinto alun alkaen kohdistumassa prosessia ohjaavien tekijöiden etsintään ja määrittämiseen.

Tuotteen kannalta kiinnostaviksi tutkimuksen kohteiksi määriteltiin mm. vaatetuksen ja miljöösuunnittelun tuotetekijät, erityisesti niihin liittyvät kulttuuriset, esteettiset, psykologiset, sosiologiset, semioottiset, taloudelliset ja teknologiset kysymykset. Nämä liittyvät erityisesti samalla **kuluttajatutkimukselliseen** näkökulmaan. Näin ollen esimerkiksi materiaalien fysikaalisia ja kemiallisia ominaisuuksia, valon vaikutusta materiaaliin, tuotteiden ergonomisia ja fysiologisia ominaisuuksia sekä esteettisiä ja laatuun vaikuttavia tekijöitä haluttiin tutkia olosuhteissa, joissa voidaan vapaasti varioida tuotesuunnittelun eri osatekijöitä olematta sidoksissa tuotannollisiin tai taloudellisiin taustatekijöihin.

Tutkimusohjelmaan totesin kuuluvan luontevasti myös valmiin tuotteen monipuolisen arvioinnin ja testaamisen käytännössä. Tekstiilituotteiden kestävyys, säilytys, hoito-ominaisuudet sekä mahdollinen kierrätys ja uusiokäyttö olivat kysymyksiä, joiden tutkiminen soveltuisi laitokseen, johon kertyy myös niiden valmistusta koskeva osaaminen ja taito-tieto. Nyt 20 vuoden perspektiivillä katsoen onkin kiinnostavaa havaita kierrätyksen ja uusiokäytön käsitteiden olleen esillä jo heti tieteenalan profiloinnin alkuvaiheissa – keskellä 1980-luvun hyvinvointiaalta, jolloin yleinen mielipide syrjäytti tämänkaltaiset kysymykset tarpeettomina ja ”vanhanaikaisina”. Nythän tämä näkökulma jos mikä on osoittautumassa todella ajankohtaiseksi kysymykseksi.

Vertailin esitelmässäni tieteenalan profiilia silloin tiedossa olleisiin kansainvälisiin vastaaviin tieteenaloihin. Suurin eroavuus oli käsin valmistettavan tuotteen prosessointiin liittyvissä kysymyksissä. Varsinkaan ei Yhdysvalloissa, mutta ei liiemmin muissakaan edellä mainituista maista tutkittu – ei silloin eikä vielääkään – käsityön **tekemistä**. Se on eri asia kuin tekemisen opettaminen. Ja se on eri asia kuin tutkia tekemistä sen tuloksen eli tuotteen kautta. Halusin esitelmässäni hyvin ponnekkaasti tuoda esille, miten jopa pohjoismaisella tasolla oli ollut havaittavissa vaikeuksia käynnistää tieteellistä keskustelua työn, erityisesti käsityön prosessin tutkimuksesta. Totesin, että tällä alueella onkin Helsingin yliopistoon nyt rakentumassa suomalainen, meidän kulttuuristamme versoava uusi tutkimuksellinen paradigma. Olen erittäin tyytyväinen siitä, että tämä painotus on saamassa nyt, kahdenkymmenen vuoden jälkeen lopultakin ansaitsemaansa vastakaikua sekä tieteen, taiteen että työ- ja arkielämän yhteyksissä. Nyt odotetaan ja tarvitaan tietoa ja osaamista käytännön prosessien hallinnassa, kehittämis- ja innovaatiohankkeissa. Niistä prosesseista, joissa Lassi Nummen kuvaama pieni ihminen hiljaa puurtaa yksin työnsä kanssa, se ihmeellinen pitsinnyplääjä, joka tekee kauneutta arkeen pienin elein ja liikkein, mutta myös niistä prosesseista, joissa vaaditaan yhteissuunnittelua, yhteistoimintaa ja yhteiseen tulokseen päätyvää toimintaa.

Päätin virkaanastujaisesitykseni kysymykseen: Mitä tutkittavaa siis olisi niissä Rauman Pitsiviikkojen näyttelytyöissä ja niiden valmistukseen liittyvissä tekijöissä, joihin kirjailija Lassi Nummi suhtautui niin kovin hämmentyneesti?

Siinä pitsinnypläyshommassa olivat minun tutkijansilmilläni katsottuina kysymyksessä ne suomalaiseseen käsityökulttuuriin liittyvät korkea osaamista ja taidon hallintaa osoittavat tuotteet, joiden juuret tässä maassa johtavat ainakin 1600-luvuille saakka mutta joiden alkuperää ajallisesti ja maantieteellisesti voisi tutkia paljon kauempaakin. Miten nämä silloiset innovaatiot olivat maahamme tulleet keskieuropalaisista kulttuurikeskuksista? Miten mallisto on täällä Pohjan perillä kehittynyt ja kuka niitä on kehittänyt? Mitä mielikuvia, aiheita ja symboliikkaa tuotteet edustavat? Mistä niissä käytetyt äärimmäisen korkealuokkaiset materiaalit on saatu? Mitä teknisiä uudistuksia niiden hankinta ja jalostaminen on edellyttänyt? Millaisia ovat olleet käytetyt työvälineet? Kuka niitä on valmistanut ja mistä materiaaleista? Ovatko käytetyt tekniikat ja tarvittavat välineet kansainvälisiä, vai onko täällä tapahtunut niiden edelleen kehittämistä? Millaisia kauppapoliittisia ja taide- ja kulttuurihistoriallisia yhteyksiä niihin liittyy? Miten tuotteiden valmistustaito on opittu? Miten se on siirtynyt sukupolvelta toiselle? Vainko naiset ovat sitä harrastaneet, ja mikä osuus miehillä on ollut niiden tuottamiseen, taloudelliseen ja kulttuuriseen merkityksenantoon? Mitä niiden tuottaminen on turvannut perheen talouden? Onko siitä saatu korvaus ollut kohtuullinen sen vaatimaan aikaan ja vaivaan nähden? Mitä ergonomisia tekijöitä työhön liittyy? Miten näitä herkkiä ja vaativia tuotteita on hoidettava ja huollettava, jotta ne edelleen kestäisivät sen sata-, kaksisataa-, kolmesataa vuotta, jonka tuotteet tähänkin asti ovat kestäneet? Miksi kiinnostus niiden valmistamiseen ja käyttöön on säilynyt läpi vuosisatojen? Antaako työ jotakin sellaista tyydytystä tekijälleen, että se korvaa siihen uhratun ajan ja vaivan? Miten sellaista tyydytystä voidaan luonnehtia? Koetaanko työn ääressä todella yksinäisyyttä, kuten Lassi Nummi arvelee? Onko se tuhlattua, kadotettua elämää? Vaiko sisäisesti rikasta elämää, oman persoonallisuuden kokoamista, yhteyden tunnetta suureen, rikkaaseen kulttuuriperintöön, luovuuden kokemista, muodon antamista unelmille ja tekijänsä omimmille ajatuksille? Onko se ehkä juuri se ulottuvuus, johon ihminen alkaa kurottua, kun kaikki ympärillä on koneiden aikaansaamaa, automaattista, käden kosketusta pakenevaa?

Niitä ulottuvuuksia, joiden äärelle kirjailija Lassi Nummi häkeltyneenä pysähtyi, mutta sen lisäksi paljon muutakin asetti tutkimuksen kohteeksi silloin 1989 virallisesti virkaansa nimitetty professori. Kun astelin professorikunnan saattamana ulos juhlasalin tammiovista, pysähtyi silloinen vararehtori Risto Ihamuotila onnittelemaan katsoen silmiin ja sanoen: "Ihmettelen vaan, onko noin laaja tutkimuskenttä yhden professorin työtä?" Niinpä.

Ja tässä se sama ihminen, kahdenkymmenen vuoden jälkeen, katsoo kynnetyä sarkaa tyytyväisenä ja onnellisena siitä, että kaikkea tätä mutta paljon muutakin on tutkittu, on opittu, on opetettu. Ja yhä edelleen tähdätään eteenpäin, syvennetään, laajennetaan, arvioidaan ja arvostetaan.